

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

BÜYÜK DAİRE

MUGEMANGANGO / BELÇİKA KARARI

(Başvuru no. 310/15)

KARAR

1 No.lu Protokol Madde 3 • Seçimlere katılma • Uygun ve yeterli güvencelerin eksik olduğu usul ile tarafsız olmayan bir organ tarafından incelenen oy pusulalarının yeniden sayılması hususunda şikâyet • Oyların yeniden sayılmasını müteakiben adayın seçilebileceği hususunun ortadan kalkmamasına dair ciddi ve tartışmalı iddialar • Seçimleri sorgulanabilecek parlamento üyeleri de dahil olmak üzere, karar alma organı olan parlamentonun henüz oluşturulmamış olması nedeniyle tarafsızlığının yeterince güvence altına alınmamış olması • Karar verme organının sahip olduğu takdir yetkisinin iç hukuk hükümleri ile yeterli kesinlikte sınırlandırılmaması • Takdir yetkisi temelinde tanınan güvenceler • Yalnızca hukukun üstünlüğü uyarınca kullanılabilecek parlamenter özerlik

13. madde (+ 1 No.lu Protokol Madde 3) • Etkili başvuru yolu • Seçim sonuçlarına itiraz ve yeniden oy sayımı hususunda etkili bir başvuru yolunun sağlanmaması

STRAZBURG

10 Temmuz 2020

İşbu karar kesin olup; bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

© T.C. Adalet Bakanlığı, 2022. Bu gayri resmî çeviri, Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı tarafından yapılmış olup, Mahkeme açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu çeviri, davanın adının tam olarak belirtilmiş olması ve yukarıdaki telif hakkı bilgisiyle beraber olması koşulu ile Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığına atıfta bulunmak suretiyle ticari olmayan amaçlarla alıntılanabilir.

Mugemangango / Belçika davasında,

Başkan

Linus-Alexandre Sicilianos,

Hâkimler

Robert Spano,

Jon Fridrik Kjølbro,

Ksenija Turković,

Angelika Nußberger,

Paul Lemmens,

Ganna Yudkivska,

Julia Laffranque,

Helen Keller,

Krzysztof Wojtyczek,

Valeriu Grițco,

Armen Harutyunyan,

Stéphanie Mourou-Vikström,

Jovan Ilievski,

Ivana Jelić,

Arnfinn Bårdsen,

Raffaele Sabato

ve *Büyük Daire Yazı İşleri Müdür Yardımcısı* Johan Callewaert'ın katılımıyla Büyük Daire olarak toplanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi,

4 Aralık 2019 ve 14 Mayıs 2020 tarihlerinde yapılan kapalı müzakereler sonrasında,

En son toplanılan tarihte kabul edilen aşağıdaki kararı vermiştir:

GİRİŞ

1. Başvuru, seçim sonrası uyuşmazlığına ilişkindir. Seçim sürecinde gerçekleştiği iddia edilen usulsüzlük nedeniyle oy pusulalarının yeniden sayılmasını talep eden başvuran tarafından yapılan bir şikâyetin incelenmesine dair usule ilişkindir. Başvuran, özellikle keyfi uygulamaya karşı güvence bulunmaması ve bağımsız ve tarafsız bir makam önünde başvuru yolunun bulunmamasından şikâyetçi olmuştur. Başvuran, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesine ve Sözleşme'nin 13. maddesine dayanmıştır.

USUL

2. Davanın temelinde, Germain Mugemangango ("başvuran") adlı bir Belçika vatandaşı tarafından, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Sözleşme'nin ("Sözleşme") 34. maddesine uygun olarak, 22 Aralık 2014 tarihinde Belçika Krallığı aleyhine Mahkeme'ye yapılmış olan bir başvuru (no. 310/15) bulunmaktadır.

3. Başvuran, La Louvière barosuna bağlı avukat M. Pétré ve Belçika barosuna bağlı avukatlar O. Stein ve I. Flachet tarafından temsil edilmiştir. Belçika Hükümeti ("Hükümet") ise Federal Adalet Bakanlığı mensubu olan kendi görevlisi I. Niedlispacher tarafından temsil edilmiştir.

4. Başvuru, Mahkeme'nin İkinci Bölümüne tahsis edilmiştir (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 52 § 1 maddesi). Başvuru, 27 Kasım 2017 tarihinde Hükümete iletilmiştir. Robert Spano'nun başkanı olduğu, Paul Lemmens, Julia Laffranque, Valeriu Grițco, Stéphanie Mourou-Vikström, Ivana Jelić ve Arnfinn Bårdsen'in hâkimleri olduğu ve Stanley Naismith'in bölüm yazı işleri müdürü olarak görev yaptığı bu Bölüm altında bulunan bir Daire, tarafların itiraz etmemesi üzerine, davaya ilişkin olarak Büyük Daire lehine

yargı yetkisinden feragat etmiştir (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 72. maddesi ve Sözleşme'nin 30. maddesi).

5. Büyük Dairenin oluşumu, Sözleşme'nin 26 §§ 4 ve 5 maddesinin hükümlerine ve İç Tüzüğü'nün 24. maddesine göre belirlenmiştir.

6. Başvuran ve Hükümet, başvurunun kabul edilebilirliği ve esasına ilişkin görüşlerini sunmuşlardır. Büyük Daire Başkanı ayrıca Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu ("Venedik Komisyonu") ve Danimarka Hükümetinin yazılı usulde müdahil olmasına izin vermiştir (Sözleşme'nin 36 § 2 maddesi ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44 § 3 maddesi).

7. 4 Aralık 2019 tarihinde Strazburg İnsan Hakları Binasında kamuya açık bir duruşma gerçekleşmiştir (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 71 ve 59 § 3 maddesi).

Aşağıdaki kişiler Mahkeme önüne çıkmıştır:

(a) *Hükümet adına*

Federal Adalet Bakanlığı Görevlisi *I. NIEDLISPACHER*,
Hükümet Görevlisi Makamı *I. LECLERCQ*,
Valon Parlamentosu Başkanı *J.-C. MARCOURT*,
Valon Parlamentosu Yazı İşleri Müdürü *F. JANSSENS*,
Valon Parlamentosu Sözcüsü *G. LAMBISON*,
Valon Parlamentosu Uzmanı, *S. SALMON*,

(b) *Başvuran adına*

Başvuran G. MUGEMANGANGO,
Avukat M. PÉTRÉ,
Avukat, O. STEIN,
Avukat I. FLACHET,
Avukat J. LAURENT,
Danışman K. VAN DEN BRANDE.

Mahkeme, Niedlispacher ve Leclercq'ni takiben Pétré ve Stein'in konuşmalarını ve hâkimler tarafından yöneltilen sorulara verdikleri cevapları dinlemiştir. Daha sonra Başkan tarafından başvuran Mugemangango'ya davaya ilişkin kısa bir açıklama yapması için söz verilmiştir.

OLAYLAR VE OLGULAR

8. Başvuran 1973 yılında doğmuştur ve Charleroi'da yaşamaktadır.

9. Başvurunun yapıldığı tarihte başvuran Hainaut ili Belçika İşçi Partisinin (*Parti du travail de Belgique* – “PTB”) başkanı olarak görev yapmaktaydı. Başvuran, 25 Mayıs 2014 tarihinde Valon Bölgesi Parlamentosu (“Valon Parlamentosu”) seçimlerinde Hainaut ilinin Charleroi seçim bölgesi PTB-GO! listesinde ilk sıradan aday olarak yer almıştır.

10. PTB-GO! listesi Charleroi seçim bölgesinde kullanılan bütün geçerli oylar ile %5 barajını aşarak 16.554 oy almıştır. Başvuran, aynı ildeki diğer seçim bölgelerinde “ilgili listeler” tarafından kullanılmayan her oyun bir liste tarafından elde edildiği “ilgili listeler” (*apparentement*) sistemine seçilmek için Charleroi seçim bölgesinde bir listenin 16.567,83 oy alması gerektiğini açıklamıştır. Dolayısıyla, PTB-GO! listesi “ilgili listeler” sistemi kapsamında Valon Parlamentosunda koltuk kazanmak için gerekenden toplam 14 oy eksik kalmıştır. Bu durumda, koltuğun, listenin ilk sırasından aday olan başvuranın olması gerekirdi.

11. Ek olarak, Charleroi seçim bölgesinde 21.385 oy pusulasının boş, geçersiz veya ihtilaflı olduğu beyan edilmiştir.

12. Seçimlerden sonraki gün başvuran, Charleroi seçim bölgesinin ana seçim kurulu ve Hainaut ili merkez seçim kurulu ile irtibata geçmiş ve Charleroi seçim bölgesinde boş, geçersiz veya ihtilaflı olarak beyan edilen oy pusulalarının yeniden sayılmasını talep etmiştir. Söz konusu kurullar böyle bir işlem için yetkilerinin bulunmadığı gerekçesiyle başvuranın talebini reddetmiş ve başvurunu Valon Parlamentosuna yönlendirmiştir.

13. Başvuran, 6 Haziran 2014 tarihinde kurumsal reforma dair 8 Ağustos 1980 tarihli Özel Kanunun 31. Bölümü kapsamında Valon Parlamentosuna şikâyetle bulunmuş ve Charleroi seçim bölgesinde boş, geçersiz veya ihtilaflı olarak kabul edilen oy pusulalarının yeniden incelenmesini ve sehven geçersiz kabul edilen oy pusulalarında yer alan geçerli her bir oyun yeniden sayılmasını talep etmiştir. Başvuran talebini desteklemek üzere seçim bölgesindeki oy sayımı sırasında birçok problemin meydana geldiğini belirtmiştir. Başvuran, söz konusu usulsüzlüklerin farklı seçim listelerindeki koltuk dağılımını etkilediğini ve partinin çok az oyla geride kaldığını göz önünde bulundurarak PTB-GO! listesindeki bir veya iki koltuğun dağılımını etkilemiş olabileceğini açıklamıştır. Başvuran özellikle, oy sayım merkezlerinde hazır bulunan şahitlerin aralıksız şekilde 12 saatten fazla süren bazı oy sayımlarında potansiyel bir hata kaynağı olarak yorgunluğa işaret ettiklerinden, oy sayımının yapıldığı yerin fiziksel koşullarının kötü olmasından, oy sayım merkezlerinin seçim günü aceleyle kurulması nedeniyle bazı hataların meydana gelmesinden ve oy sayım ve oy kullanma merkezlerindeki sandık başkanı ve diğer üyelerin yetersiz eğitiminden, bazı oy pusulalarının seçimlerden birkaç gün sonra bulunmuş olmasından ve bu oy pusulalarının sayılıp sayılmadığının belirlenememesinden, oy pusulalarının atıldığı kutuların küçük boyutu ile karşılaştırıldığında çok büyük olması ve seçmenlere dağıtılan kırmızı kalemelerin yeterince sert bastırılmadığında pembe oy pusulalarında net bir iz bırakmaması dolayısıyla bazı hataların fark edilmesinden ve bazı şahitlerin yürürlükte olan kanunun aksine geçerli olarak kullanılmış oylarda seçmenin teşhis edilemediği iz veya sembol barındıran oy pusulalarının zarar görmüş olarak kabul edildiğini bildirmelerinden şikâyetçi olmuştur. Başvuran iddialarını desteklemek üzere çeşitli şahit ifadeleri ve basın makaleleri ibraz etmiştir.

14. 10-11 ve 12 Haziran 2014 tarihlerinde başvuranın şikâyeti, üyelerin Valon Parlamentosu İç Tüzüğü'nün 7. maddesi (bk., aşağıdaki 29. paragraf)

uyarınca kura çekilerek belirlendiği Valon Parlamentosu Üyelik İnceleme Komitesi (“Üyelik İnceleme Komitesi”) tarafından incelenmiştir.

15. Başvuran ve avukatı 10 Haziran 2014 tarihinde Üyelik İnceleme Komitesi tarafından açık duruşma ile dinlenmiştir. Ardından, komite kapalı müzakere yapmıştır. Komite toplantılarının kayıtları, başvuranın şikâyetine dair önerinin Valon Parlamentosunun İç Tüzüğü’nün 7 § 1 maddesi uyarınca seçilen 7 üyesinin dördünün oyuyla kabul edildiğini göstermektedir. Üyelerden biri 11 ve 12 Haziran’da katılım sağlayamamış ve bu nedenle müzakerelerde veya kararın alınmasında yer almamıştır. Başvuranın şikâyetine ilişkin kararda yer almayan diğer iki üye ile ilgili oylamada yer almama nedenlerine dair kayıtlarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Hükümet, görüşünde iki üyenin de başvuran gibi aynı seçim bölgesinde yer aldığını ve kendi inisiyatifleri doğrultusunda bu şikâyete ilişkin oy vermemeye karar verdiklerini belirtmiştir. Buna rağmen, kayıtlara göre müzakerelerde ve başvuranın şikâyetine ilişkin oylamada yer almışlardır.

16. Müzakerelerin ardından Üyelik İnceleme Komitesi, şikâyetin kabul edilebilir ancak dayanaktan yoksun bulunmasına dair ilk öneriyi oylamıştır. Öneriyi destekleyen iki oy ve öneriye karşı çıkan iki oy bulunduğundan, öneri reddedilmiştir. İki günden daha uzun süren yeni müzakerelerin ardından komite üçe karşı bir oyla başvuranın şikâyetinin kabul edilebilir ve yerinde olduğuna karar vermiştir. Komite boş ve geçersiz oy pusulalarının uygulanabilir mevzuat ve ilgili genelge ışığında Federal İçişleri Bakanlığı tarafından kontrol edilmesini ve sınıflandırılmasını ve Charleroi seçim bölgesinde kullanılan tüm oyların Federal İçişleri Bakanlığı tarafından yeniden sayılmasını önermiştir. Ardından kurul, Hainaut ilinde seçilen adayların üyeliklerinin doğrulanmamasını önermiştir.

17. Üyelik İnceleme Komitesinde hazır bulunan 6 üye, ikiye karşı dört oyla önüne getirilen bütün şikâyetlere ilişkin raporu genel oturumda ibraz edilmek üzere kabul etmiştir.

18. Komitenin başvuranın şikâyetine dair görüşüne, oyların yeniden sayılmasının koltuk dağılımını etkileyip etkilemeyeceğine dair analiz içeren bir not eklenmiştir. Analiz birkaç farklı senaryoyu göz önüne almaktadır. Komite, hem aşırı hem de daha makul senaryolarda 21.385 boş ve geçersiz oyun yeniden sayılması ve nihai olarak geçerli kabul edilmesi halinde Charleroi seçim bölgesindeki koltukların dağılımının değişmesi gerektiğinin açık olduğu sonucuna varmıştır. “İlgili listeler” sisteminin bir sonucu olarak bu değişiklik ayrıca Hainaut ilindeki diğer seçim bölgelerindeki koltukların dağılımını da etkileyecektir.

19. Üyelik İnceleme Komitesi, 13 Haziran 2014 tarihinde Valon Parlamentosu kurucu oturumunda bulgularını sunmuştur. Komitenin bulgularına ilişkin bir müzakere yapılmıştır. Bulgular 32 oya karşı 43 oy ile reddedilmiştir. Başvuranın seçim bölgesinden seçilenler de dâhil olmak üzere Valon Parlamentosunun bütün üyeleri oylamada yer almıştır.

20. Aynı gün Valon Parlamentosunun bütün üyeleri, seçilen temsilcilerinin tamamının üyeliklerinin doğrulanmasına dair önergeyi oylamışlardır. Önerge, 4 çekimser oy ile birlikte 28 oya karşı 43 oy ile kabul edilmiştir.

21. Başvuranın şikâyetine dair oylamayı takiben Valon Parlamentosunun kararı, gerekçelerin yer aldığı bir belgede kayıt altına alınmıştır. Üyelik İnceleme Komitesinin bulgularına dikkat çeken Valon Parlamentosu, ilk olarak komite raporuna eklenen notun boş, geçersiz veya ihtilaflı olduğu beyan edilen 21.385 oy pusulasının nihai olarak geçerli kabul edilmesi halinde ve bu değişikliğin “ilgili listeler” sisteminin bir sonucu olarak Hainaut ilindeki diğer seçim bölgelerindeki koltukların dağılımını da etkileyebileceğini gözlemlemiştir. Ancak, başvuranın listesini uygun olmaktan çıkaracak oy sayıları ilgili senaryoların her birinde farklıdır. Bu sayı bir senaryoda 15 oy iken bir diğerinde 1.582’ye kadar çıkabilmektedir. Her halükârda Valon Parlamentosu, başvuran tarafından dile getirilen şikâyetlerin çoğunun genel anlamda seçim sisteminin temelinde yer alan özellikler ile

ilişkili olduğunu ve üyeliklerin doğrulanmasının incelenmesi usulü bağlamında ilgili kuralların hukuki geçerliliğine şüphe çekmenin kendi görevi olmadığını tespit etmiştir. Şikâyetlerin bazıları, talihsiz olsa da herhangi bir seçim sırasında ve seçim bölgelerinin büyük bir çoğunluğunda yapılmış olabilecek tespitlerden ileri gelmiştir. Ek olarak, başvuran tarafından ibraz edilen basın makaleleri bir seçim uyuşmazlığı bağlamında kabul edilebilir delil teşkil etmemiştir ve şahit ifadelerini olaydan sonra tek taraflı deklarasyon olarak ibraz etmek yerine ilgili oy sayım merkezlerindeki sonuçlara istinaden bu ifadelere atıfta bulunulmalıydı. Bununla birlikte Valon Parlamentosu; boş, geçersiz veya ihtilaflı olduğu beyan edilen oy sayısının Haziran 2009 tarihindeki bir önceki seçimlerden daha az olduğunu ve bu nedenle şüphe uyandırmak için tek başına yeterli olmayacağını kaydetmiştir. Başvuranın ileri sürdüklerinin aksine, Seçim Kanununun 157. maddesinin anlamı dâhilinde seçim teorisi ve uygulamasında, gerçek oy dışında oy pusulasında bulunan herhangi bir el yazısı notun söz konusu oy pusulasını geçersiz hale getirdiği kabul edilmektedir. Bununla birlikte Valon Parlamentosunun bazı üyeleri, kırmızı kalem dışında başka bir şey kullanılarak verilen oyların her oy sayım merkezinde geçersiz olarak kabul edilmemesi ancak bazılarında geçersiz kabul edilmesi ve birkaç tanığın bazı oy pusulalarının hatalı şekilde geçersiz olarak beyan edildiğini dile getirmesinden dolayı endişelenmişlerdir. Her halükârda, başvuranın şikâyetinde bu potansiyel usulsüzlüklerin herhangi bir resmi kayıta yer aldığı belirtilmemiştir.

22. 24 Haziran 2014 tarihli taahhütlü posta ile başvurana Valon Parlamentosunun gerekçeli kararı tebliğ edilmiştir.

İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMA

I. İÇ HUKUK

A. Seçim sonrası uyuşmazlık hususunda yetki

23. Anayasa'nın 48. maddesi aşağıdaki gibidir:

“Her bir [federal] meclis üyelerinin ya da yargıçların bu konuda ileri sürebilecekleri her türlü itirazlarında yetki incelemesi yapmaya yetkilidir.”

24. 8 Ağustos 1980 tarihli Özel Kanunun kurumsal reforma dair 31. maddesinin ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

“(1) [Federal] her bir Parlamento, üyeleri ve yedeklerine dair seçim usullerinin geçerliliğini belirleyecektir.

Bir seçim geçersiz ilan edilirse adayların adaylıkları dâhil olmak üzere bütün formaliteler yeniden işletilmelidir.

(2) Bir seçime dair herhangi bir şikâyetin geçerli olması için yazılı olarak adaylardan biri tarafından imzalanması ve şikâyet edenin kimliğinin ve ev adresinin yer alması gerekir.

Şikâyet, sonuçların yayınlanmasından itibaren 10 gün içinde ve her halükârda, şikâyetin ulaştığını belirtecek olan söz konusu parlamentonun kâtibine üyeliklerin doğrulanmasının incelenmesinden önce ibraz edilmelidir.

(3) Her bir Parlamento, üyelerinin üyeliklerinin doğrulanmasını inceler ve bu konuda çıkan herhangi bir uyuşmazlık hususunda karar verir.

(4) Valon Parlamentosunun ve Flaman Parlamentosunun kâtipleri, meclisleri tarafından üyeliklerin doğrulanmasının incelenmesi amacıyla idari makamların gerekli görülen herhangi bir belgeyi ücretsiz olarak göndermelerini gerekli kılabilirler.

...”

25. Avrupa Parlamentosu seçimleri ile ilgili olarak Avrupa Birliğinin her bir Üye Devleti seçim sonrası uyuşmazlık hususunda genellikle kendi hukukuna göre değerlendirme yapar (25 Haziran ve 23 Eylül 2002 tarihli 2002/772/EC, Euratom Kararı ile değiştirilen 20 Eylül 1976 tarihli

76/787/ECSC, EEC, Euratom sayılı Konsey Kararına ek olarak doğrudan genel seçim ile Avrupa Parlamentosu üyelerinin seçimine dair Tüzüğün 8. ve 12. maddeleri), Belçika Temsilciler Meclisi Belçika’da gerçekleştirilen seçim usullerinin geçerliliğine ve bu konudaki şikâyetlere dair karar verir (Avrupa Parlamentosu seçimine dair 23 Mart 1989 tarihli Kanunun 43. maddesi).

26. Belçika mahkemeleri yukarıda anılan hükümler uyarınca Anayasa Mahkemesi, Yargıtay veya Danıştay huzurunda dile getirilen seçim ile ilgili hususlarda yargı yetkisinin olmadığına karar vererek davaları istikrarlı şekilde reddetmiştir. Anayasa Mahkemesi huzurunda dile getirilen davalar: (19 Şubat 1987 tarihli 34 sayılı karar, 23 Şubat 2000 tarihli 20/2000 sayılı karar, 21 Haziran 2000 tarihli 81/2000 sayılı karar ve 13 Ekim 2009 tarihli 152/2009 sayılı karar). Yargıtay huzurunda dile getirilen davalar: (Cass., 18 Ekim 1995, *Pasicrisie belge* (Pas.), 1995, I, no. 925, ve Cass., 11 Haziran 2004, *Chroniques de droit public* (CDPK), 2004, no. 553). *Danıştay* (*Conseil d’État*) huzurunda dile getirilen davalar: (13 Ocak 1970 tarihli 13.893 sayılı CE, 15 Mayıs 1973 tarihli 15.876 sayılı CE, 25 Kasım 1975 tarihli 17.303 sayılı CE, 12 Mayıs 1982 tarihli 22.250 sayılı CE, 12 Eylül 1984 tarihli 24.614 sayılı CE, 4 Mart 1987 tarihli 27.619 sayılı CE, 23 Eylül 1994 tarihli 49.237 sayılı CE, 8 Mayıs 1995 tarihli 53.170, 53.171 ve 53.172 sayılı CE, 16 Haziran 1995 tarihli 53.793 sayılı CE, 6 Temmuz 1995 tarihli 54.395 sayılı CE, 22 Eylül 1995 tarihli 55.271 sayılı CE, 24 Nisan 2003 tarihli 118.570 sayılı CE, 24 Mayıs 2007 tarihli 171.527 sayılı CE, 18 Mayıs 2010 tarihli 203.980 sayılı CE, 12 Mayıs 2014 tarihli 227.344 sayılı CE ve 20 Haziran 2014 tarihli 227.788 sayılı CE).

27. Belçika Anayasa Mahkemesi, seçilen yasama temsilcilerinin görevlerini yerine getirirken bağımsızlıktan faydalanmaları kuralının Devletin demokratik yapısının temel ilkelerinden kaynaklandığına hükmetmiştir. Bu bağımsızlık, *diğerlerinin yanı sıra*, hem yetkilerinin hem de seçimler aracılığıyla yetkilerin elde edilme usulünün geçerliliği açısından kendi üyelerinin özerk incelemesinde ifade bulur (bk, 23 Şubat 2000 tarihli

karar no. 20/2000, Madde B.3). Bu nedenle, yürütmeden ve yargıdan farklı olarak yasama meclislerinin bağımsızlığını sağlamak üzere adli denetim bulunmaması açıkça haksız değildir (bk. aynı yerde, Madde B.6).

28. Valon Bölgesindeki ve Brüksel Başkent Bölgesindeki belediye seçimleri ile ilgili olarak temyiz başvurusu *Danıştay*'a yapılır (bk, sırasıyla Valon Bölgesi Yerel Demokrasi ve Özeksizleştirme Kanununun L4146-15 maddesi ve Brüksel Başkent Bölgesi Belediye Seçimleri Kanununun 76. maddesi). Eyalet seçimlerinde yetki eyalet genel meclisine aittir (Valon Bölgesi Yerel Demokrasi ve Özeksizleştirme Kanununun L4146-18 maddesi). Flaman Bölgesinde belediye ve eyalet seçimlerine dair şikâyetler Seçim Uyuşmazlıkları Konseyinin önüne getirilebilir (Yerel ve eyalet seçimlerini düzenleyen ve 15 Temmuz 2005 tarihli Belediye Kanununu, 9 Aralık 2005 tarihli Eyalet Kanununu ve 19 Aralık 2008 tarihli Kamu Sosyal Refah Merkezlerinin Kuruluşuna Dair Kanunu değiştiren 8 Temmuz 2011 tarihli Kanunun 203. maddesi). Seçim Uyuşmazlıkları Konseyinin kararına karşı *Danıştay*'a idari temyiz başvurusunda bulunulabilir (yukarıda bahsi geçen Kanunun 215. maddesi)

B. Valon Parlamentosunda Üyeliklerin Doğrulanmasının İncelenmesine İlişkin Usul

29. Üyeliklerin doğrulanmasının incelenmesi ve koltukların dağılımı ile ilgili Valon Parlamentosunun İç Tüzüğü'nün 7. maddesi söz konusu tarihte yürürlükte olduğu şekliyle aşağıdaki gibidir:

“1. Valon Parlamentosunun yenilenmesini takiben gerçekleştirilen ilk genel kurulda kura çekilerek 7 kişiden oluşan Üyeliklerin Doğrulanması Komitesi kurulur.

Komite bir ya da daha fazla üyeyi Parlamenta rapor sunması için atar.

2. Seçimlere ilişkin dokümantasyon ve bunlardan kaynaklanan şikâyetler Komiteye sunulur.

3. Valon Parlamentosu Komitenin tespitlerine dair karar verir ve Başkan üyelikleri geçerli kabul edilen kişileri Valon Parlamentosunun üyeleri ve yedekleri olarak ilan eder.

...

6. Seçilmiş olarak ilan edilen ancak henüz yemin etmemiş Valon Parlamentosu üyeleri, seçimlerin geçerliliği ile bağlantılı olarak, tartışmalara katılamaz veya oy kullanamaz.

...”

30. Valon Parlamentosunun İç Tüzüğü'nün 7. maddesi 28 Temmuz 2017 tarihinde değiştirilmiştir. Buna göre Parlamento oluşumu yenilendiğinde, ilgili kişiler yerine seçim bölgelerini temsil eden üyeler arasından kura çekilerek üç danışma kurulu oluşturulur. Yalnızca bu şekilde atanan üyeler toplantılara katılabilir.

31. İçtüzüğü'nün 7 § 3 sayılı yeni kuralı uyarınca, Valon Parlamentosu seçimleriyle ilgili şikâyetlerin incelenmesi usulüne ilişkin yönetmelikler 25 Nisan 2018 tarihinde kabul edilmiştir. Yönetmelikler, Üyelik İnceleme Komitesi ve Valon Parlamentosu tarafından şikâyetlerin değerlendirilmesine dair usulü düzenler ve özellikle aşağıdaki hususları ortaya koyar: şikâyetler kamuya açık şekilde incelenir, uzmanlar komiteye eşlik edebilir ve Parlamento kâtibi tartışmalara ve müzakerelere katılır (Madde 6); müşteki duruşmada dinlenir (Madde 5) ve müşteki görüşlerini hazırlarken bir avukat yardımından faydalanabilir (Madde 8); komite üyeleri soru yöneltebilir, belge talep edebilir, tanıklar ile görüşebilir ve karara yönelik önerilerini oluşturmadan önce oy pusulalarının yeniden sayılmasına karar verebilir (Madde 9); listeler arasında oy dağılımının etkisi hususunda bir not ile desteklenebilecek olan kararda gerekçeler yer alır (Madde 10). Ardından genel kurul, her bir şikâyet için ayrı oy ile üyelik inceleme komitesinin tespitleri hususunda karar verir (Madde 12 §§ 1 ve 2). Genel kurulda çoğunluk elde edilememesi halinde, müştekilere beyanlarını sunma fırsatı verildikten sonra yeni bir öneri hazırlanması için üyelik inceleme komitesinin

tespitleri kurula geri gönderilir (Madde 12 §§ 3 ve 4). Genel kurulda alınan karar, müştekiye taahhütlü posta ile gönderilir (Madde 13).

II. ULUSLARARASI ARAÇLAR

A. Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) Çalışması

1. Seçim Konularında İyi Uygulama Kodu

32. Venedik Komisyonu 5-6 Temmuz ve 18-19 Ekim 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen 51. ve 52. oturumlarında seçimlere dair bir kılavuz ve açıklayıcı bir rapor kabul etmiştir (CDL-AD(2002)023). Bu iki belge birlikte, Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi ve Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından 2003 yılında onaylanan Seçim Konularında İyi Uygulama Kodunu oluşturmaktadır. Kılavuzun ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

3.3. Etkili bir temyiz sistemi

“a. Seçim konularında temyiz organı, bir seçim komisyonu veya bir mahkeme olmalıdır. Parlamento seçimleri için Parlamentoya temyiz başvurusu ilk derece mahkemesi tarafından sağlanabilir. Her hâlükârda, bir mahkemeye nihai temyiz başvurusunda bulunmak mümkün olmalıdır.

b. Usul, özellikle de temyiz başvurusunun kabul edilebilirlik kriterleri hususunda basit ve aşırı şekilcilikten uzak olmalıdır.

c. Temyiz usulü ve özellikle çeşitli organların yetkileri ve sorumlulukları yetki çatışmalarını önlemek için (pozitif veya negatif) açıkça kanun ile düzenlenmelidir. Ne davacılar ne de makamlar temyiz organını seçmemelidir.

d. Temyiz organı özellikle seçmen kütükleri de dâhil olmak üzere oy verme hakkı ve seçilme yeterliliği, adaylıkların geçerliliği, seçim kampanyası kurallarına uygun davranılması ve seçim sonuçlarının uygun şekilde icra edilmesi gibi hususlarda yetkiye sahip olmalıdır.

e. Seçim sonuçlarını etkileyebilecek uyuşmazlıklar halinde temyiz organları seçimleri iptal etme yetkisine sahip olmalıdır. Bütün seçimi iptal etmek veya yalnızca

MUGEMANGANGO / BELÇİKA KARARI

bir seçim bölgesindeki veya bir oy kullanma merkezindeki sonuçları iptal etmek mümkün olmalıdır. Seçimin iptal edilmesi halinde, söz konusu bölgede yeni bir seçim çağrısı yapılmalıdır.

f. İlgili seçim bölgesinde kayıtlı tüm adaylar ve tüm seçmenler temyiz başvurusunda bulunma hakkına sahip olmalıdır. Seçim sonuçlarına seçmenler tarafından yapılan temyiz başvurusu için makul bir karar yeter sayısı uygulanabilir.

g. Temyiz başvurusunda bulunmak ve temyiz hususunda karar vermek için süre sınırları kısa olmalıdır (her biri için ilk derecede üç günden beş güne kadar).

h. Başvuranın duruşma hakkı, her iki tarafın hakkı dâhil olmak üzere, korunmalıdır.

i. Temyiz organının yüksek bir seçim komisyonu olması halinde komisyon, alt seçim komisyonu tarafından alınan kararı *resen* düzeltebilmeli veya iptal edebilmeli.”

33. Açıklayıcı raporun ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

3.3. Etkili bir temyiz sistemi

“92. Seçim kanunu hükümleri bir sayfada yer alan kelimelerden daha fazlası olacaksa, seçim kanununu hususundaki aykırılıklara temyiz organı önünde itiraz edilebilmelidir. Bu durum, özellikle de seçim sonuçları hususunda geçerlidir. Oylama sürecindeki usulsüzlükler gerekçesiyle bireysel vatandaşlar seçim sonuçlarına karşı itiraz edilebilmelidir. Bu durum, özellikle de oy kullanma hakkı, seçmen kütükleri ve seçimlere katılma, adaylıkların geçerliliği, seçim kampanya kuralları ve medyaya erişim veya parti fonlamasına dair kurallara uygunluk ile bağlantılı olarak seçimlerden önce alınan kararlar için de geçerlidir.

93. Muhtemel iki çözüm mevcuttur:

- temyizler olağan mahkemeler, özel bir mahkeme veya anayasa mahkemesi tarafından görülebilir;

- temyizler bir seçim komisyonu tarafından görülebilir. Seçim konularında komisyonlar daha çok uzmanlaşmış iken mahkemeler daha az deneyime sahip olma eğiliminde olduğundan komisyonlar hususunda söylenecek daha çok şey vardır. Bununla birlikte, ihtiyati bir tedbir olarak, yüksek komisyonu ilk temyiz aşaması ve yetkili mahkemeyi ikinci aşama haline getirecek bir tür yargısal denetimin olması arzu edilir.

MUGEMANGANGO / BELÇİKA KARARI

94. Kendi seçiminin hâkimi olarak parlamentoya karşı temyiz bazen mümkün olsa da bu durum siyasi kararlar ile sonuçlanabilir. Temyiz başvurularının uzun süredir ilk derece aşamasında yürütüldüğü yerler açısından bu durum kabul edilebilirdir, ancak daha sonra yargı yoluna başvurmak mümkün olmalıdır.

95. Temyiz davaları, seçimden önce alınan kararlar ile ilgili herhangi bir davada mümkün olduğunca kısa sürmelidir. Bu noktada, iki durumdan kaçınılmalıdır: İlk olarak, temyiz yargılamaları seçim sürecini geciktirmesi ve ikinci olarak, askıya alma etkisi bulunmadığından temyizler hususunda seçimlerden önce alınabilecek olan kararların seçimlerden sonra alınması. Ek olarak, özellikle de siyasi atmosferin gergin olduğu yerlerde seçim sonuçlarına dair kararların alınması da çok uzun sürmemelidir. Dolayısıyla, hem temyizlerin süre sınırı çok kısa olmalıdır hem de temyiz organı ilgili konuya dair olabildiğince hızlı şekilde hüküm vermelidir. Bununla birlikte süre sınırları, savunma ve gerekçeli karar haklarını güvence altına alarak temyizi mümkün hale getirecek kadar uzun olmalıdır. Seçimlerden önce alınacak kararlar için üç ila beş günlük süre sınırı (hem temyiz başvurusu hem de hüküm verilmesi için) makul görünmektedir. Bununla birlikte, Yüksek Mahkeme ve Anayasa Mahkemesi kararları için biraz daha fazla süre verilmesi mümkündür.

96. Usul basit olmalıdır ve seçmenlere özel temyiz formları sağlanarak süreç basit hale getirilmelidir. Özellikle de siyasi açıdan hassas davalarda kabul edilemezlik kararlarını önleyerek aşırı şekilciliğin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

97. Temyiz usulünün, özellikle de sürece dâhil olan çeşitli organların yetkilerinin ve sorumluluklarının, pozitif veya negatif herhangi bir yetki çatışmasını önlemek üzere açıkça kanunla düzenlenmiş olması da önemlidir. Ne başvuru sahipleri ne de makamlar temyiz organını seçebilmelidir. Teorik olarak temyiz başvurusunun mahkemelere veya bir seçim komisyonuna yapılmasının mümkün olduğu veya olağan mahkemeler ve anayasa mahkemesi gibi farklı mahkemelerin yetkilerinin açıkça ayrıştırılmadığı durumlarda müteakip organların karar vermeyi reddetmesi riski önemli ölçüde artmıştır.

...

99. Bu tür temyizlere taraf olarak katılım mümkün olduğunca geniş ölçüde sağlanmalıdır. Seçim bölgesindeki her seçmen ve seçimlere katılan her aday temyiz başvurusunda bulunabilmelidir. Bununla birlikte, seçim sonuçlarına dair temyiz için oy verenlere makul bir karar yeter sayısı uygulanabilir.

100. Başvuru sahiplerinin haklarının korunması açısından her iki tarafın da davada dinlenilmesinin güvence altına alındığı temyiz usulü kanuni bir niteliğe sahip olmalıdır.

101. Temyiz organlarının *yetkileri* de önemlidir. Eğer usulsüzlükler sonucu etkilemiş ise (örneğin, koltuk dağılımı gibi) seçimi iptal etme yetkisine sahip olmalıdırlar. Genel ilke bu şekildedir ancak bu ilke yeniden düzenlenmeye açık olmalıdır. Seçimin iptal edilmesi, ülkenin veya seçim bölgesinin tamamını etkilemesi gerekmemektedir. Dolayısıyla, yalnızca bir seçim merkezinin sonuçlarının iptal edilmesi mümkün olmalıdır. Bu durum, usulsüzlüklerin yalnızca küçük bir bölgeyi etkilemesine rağmen tüm seçimin iptal edilmesi ve etkilenen bölge çok küçük olduğu için seçimleri iptal etmenin reddedilmesi gibi iki aşırılığın önüne geçilmesini mümkün kılmaktadır. Seçim sonuçlarının iptal edildiği bölgelerde seçimler tekrarlanmalıdır.

102. Üst düzey komisyonların temyiz organları olması halinde, üst düzey komisyonlar alt seçim komisyonlarının kararlarını *resen* düzeltebilmeli veya iptal edebilmelidir.”

2. Avrupa’da Seçim Kanunu ve Seçim İdaresi Raporu

34. Avrupa’da Seçim Kanunu ve Seçim İdaresi Raporu (“Tekrarlayan zorluklar ve problemler konuları hususunda sentez çalışma”) Demokratik Seçimler Konseyi tarafından 17. oturumda (Venedik, 8-9 Haziran 2006) ve 67. Genel Kurul oturumunda (Venedik, 9-10 Haziran 2006) Venedik Komisyonu tarafından kabul edilmiştir. Raporun ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

XII. Seçim temyizleri ve seçim ihlallerine dair hesap verilebilirlik

“...

167. Şikâyet ve temyiz usulleri en azından her bir seçmene, adaya ve partiye açık olmalıdır. Bununla birlikte, seçim sonuçlarına dair temyiz için seçmenlere makul bir karar yeter sayısı uygulanabilir (CDL-AD(2002)023rev, paragraf 99). Uluslararası standartları karşılamak için şikâyet ve temyiz usulleri, seçmenlere, adaylara ve siyasi partilere aşağıdaki hakları açık bir şekilde sağlamalıdır: Bir kanun yolunu reddedilmesi halinde; şikâyet hakkı, şikâyeti destekleyen deliller sunma hakkı, şikâyet hususunda kamuya açık ve adil bir duruşma hakkı, şikâyet hususunda tarafsız ve şeffaf yargılama

hakkı, etkili ve hızlı bir kanun yolu hakkı, bir temyiz mahkemesine başvurma hakkı (bk, örneğin CDL-AD(2004)027, 111. paragraf). Bununla birlikte, uygulamada bu haklara her zaman saygı gösterilmemektedir. Bazı durumlarda, geçerli şikâyetlere bile yasal tazminat verilmemektedir.

168. Farklı hukuki ve siyasi gelenekler nedeniyle seçim konularının çözümünde çeşitli usuller kullanılmaktadır. Batı Avrupa'daki birçok köklü demokraside (Fransa, Almanya, İtalya veya Birleşik Krallık gibi) seçim temyizleri özel usuller ile işleyen idari organlar ve yargı organlar tarafından görülür. Buna karşılık, Orta ve Doğu Avrupa'da gelişen ve yeni demokrasilerin çoğunda (ve dünyanın diğer bölgelerinde) seçim şikâyetleri ve temyizleri hususunda karar verme sorumluluğu bağımsız seçim komisyonları ve olağan mahkemeler arasında paylaşılmıştır. ...”

B. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının Raporları ve Tavsiyeleri (AGİT)

35. AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR), Ekim 2003 tarihli “AGİT katılımcı Devletlerde demokratik seçimler için mevcut taahhütler” başlıklı raporunda aşağıdakileri belirtmiştir:

“10.3 Seçim adayları, seçim faaliyetlerinin bütün yönleri ile ilgili olarak şikâyetle bulunabilme, yetkili idari veya yargı organı tarafından şikâyetlerinin ele alınmasını sağlama ve ilgili mahkemeye temyiz başvurusunda bulunabilme imkânına sahip olmalıdır. Seçmenler, seçmen kütüğü de dâhil olmak üzere, oy kullanma haklarının ihlal edilmesi ile ilgili şikâyetle bulunabilmeli ve temyiz başvurusu yapabilmelidirler.”

36. 10 Haziran 2007 tarihinde Belçika'daki federal parlamenter seçimler hususundaki görüşlerini müteakiben ODIHR, 19 Ekim 2007 tarihli raporunda aşağıdaki sonuçlara varmıştır:

“[Her iki Parlamento Kamarasının üyelik inceleme komitesi önündeki davalarının] esasına ilişkin olası değerlendirmelerine ve bu değerlendirmelerin [Üyelik İnceleme] Komitesi tarafından ele alınmasına karşın, seçim uyumsuzlukları hususunda nihai kararı veren kişiler olarak hareket edenlerin seçimin kazanan tarafı olması ilkesi olağan dışıdır ve potansiyel olarak sorunludur. Bu sistem hüküm veren organın tarafsızlığına ve müştekiler açısından mevcut hukuk yolunun etkililiğine kesinlikle şüphe düşürür. Bu

açından, bazı muhataplar Anayasa Mahkemesinin Parlamento [Kamarasının] kararlarını denetleme yetkisine sahip olması gerektiğini önermektedir.

AGİT/ODIHR'nın demokratik seçimler için mevcut taahhütleri ve diğer ilkeleri, seçim adaylarının seçim faaliyetlerinin bütün yönleri ile ilgili olarak ilgili mahkemeye şikâyetle bulunabilme imkânına sahip olması gerektiğini belirtir. ...

Mevcut şikâyet usulünün var olan hukuki temeline karşı yeni Parlamento, mahkemeye temyiz başvurusunda bulunma ihtimali de dâhil olmak üzere, seçim uyuşmazlıklarının tarafsızca çözümünü sağlayacak tedbirleri değerlendirmelidir.

37. ODIHR, 25 Mayıs 2014 tarihinde Belçika'daki federal parlamento seçimlerinde 8 Nisan 2014 tarihli ihtiyaç değerlendirme misyon raporunda aşağıdakileri belirtmiştir:

“Parti logolarının kullanımı dâhil olmak üzere, oy pusulalarının üretimine ilişkin [seçim bölgesi ana seçim komitelerinin] kararlarının ve eylemlerinin yanı sıra seçim gününden önce seçilen adayların ilan edilmesi kararları da Temyiz Mahkemesi önüne taşınabilir. Seçim komitelerinin diğer kararları ile ilgili olarak, seçim sonuçları açısından koltukların dağılımı ve seçim günü şikâyetleri dâhil olmak üzere, mahkemelere temyiz başvurusu yapılamaz. Bu tür bir uygulama AGİT taahhütlerine uygun değildir. Bunun yerine, seçim sonuçlarını onaylarken yeni seçilen Temsilciler Meclisi, seçim uyuşmazlıkları konusunda karar veren nihai makamdır. Bu karara karşı temyiz imkânı bulunmamaktadır. Bunun tek istisnası, kampanya finansmanı ihlallerine dayanarak yeni seçilen bir milletvekilinin yetkisinin geri çekilmesi hususundaki kararlardır. Anayasa Mahkemesi önünde bu kararlara karşı temyiz başvurusu yapılabilmektedir. Yargısal denetim imkânı olmadan Temsilciler Meclisinin kendi üyelerinin seçimini onaylamaları hususundaki yetkisi AGİT taahhütlerine ve uluslararası iyi uygulamalara aykırıdır. AGİT/ODIHR daha önce yetkililerinin, temyiz başvurusunda bulunma imkânı da dâhil olmak üzere, seçim uyuşmazlıklarının tarafsız çözümü için tedbirler dikkate almasını önermiştir.

C. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesinin Görüşleri

38. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 25. maddesi, her vatandaşın, herhangi bir ayrıma ve makul olmayan kısıtlamalara bağlı olmaksızın, doğrudan veya özgürce seçilmiş temsilcileri aracılığıyla

kamu yönetimine katılma, genel, eşit ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oy kullanma ve seçilme, genel anlamda eşit olarak, ülkesindeki kamu hizmetlerine erişim haklarını ve fırsatlarını güvence altına alır.

39. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (CCPR/C/21/Rev.1/Add.7) 40 (4) maddesi kapsamında kabul edilen 27 Ağustos 1996 tarihli 25 no.lu Genel Yorumun 57. maddesinde Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komitesi aşağıdakileri ifade etmiştir:

“20. Seçim sürecinin denetlenmesi ve seçimin adil, tarafsız ve Sözleşme'ye uygun kanunlar uyarınca gerçekleştirilmesi için bağımsız bir seçim organı kurulmalıdır. Devletler seçimler sırasında, gıyabında oy kullanma dâhil olmak üzere, bu sistemin mevcut olduğu yerlerde oy gizliliği şartını güvence altına almak için tedbirler almalıdır. Dolayısıyla, seçmenlerin kime oy verme niyetinde olduklarını veya kime oy verdiklerini açıklama durumunda bırakan her tür baskıdan ve zorlamadan korunmaları gerektiği ve seçim sürecinde kanunsuz veya keyfi müdahaleye karşı korunmaları gerektiği anlamına gelmektedir. Bu haklardan feragat etmek Sözleşme'nin 25. maddesine aykırıdır. Oy pusulalarının atıldığı kutuların güvenliği sağlanmalı ve oylar adayların veya aday temsilcilerinin huzurunda sayılmalıdır. Seçmenlerin oylamaya ve oy sayımına güvenmeleri için bağımsız bir oy inceleme ve sayım süreci, yargı denetimine erişim veya eş değer bir süreç mevcut olmalıdır. Engelli, kör veya okuma yazma bilmeyen kişilere sağlanan destek bağımsız olmalıdır. Seçmenler tüm bu güvenceler hususunda bilgilendirilmelidir.”

III. KARŞILAŞTIRMALI HUKUK

40. Avrupa Konseyi üye Devletlerindeki mevzuat hususunda, özellikle de 38 üye Devletin yer aldığı bir anket ve Venedik Komisyonu tarafından iki Devlete ilişkin sağlanan bilgi olmak üzere, Mahkeme için mevcut materyaller aşağıdaki gibidir:

41. Belçika'da üyeliklerinin doğrulanmasının incelenmesine benzer bir sistem beş Devlette (Danimarka, İzlanda, Lüksemburg, Hollanda ve Norveç) bulunmaktadır. Seçimlerin geçerliliğine karşı yapılan itirazlar Parlamento

tarafından tespit edilir ve bir yargı organına temyiz başvurusunda bulunmaya dair bir hüküm bulunmaz.

42. Bir Devlette (İtalya), usulün iki farklı aşaması vardır. Sonuçlar değerlendirilir ve idari bir perspektif ile denetimi gerçekleştiren temyiz mahkemeleri tarafından oluşturulan panellerde adayların ve partilerin şikâyetlerine dair kararlar alınır. Uyuşmazlığın söz konusu olduğu oy pusulaları ve oy sayıları ile ilgili karar verir ve sonuçları Yargıtaya gönderir. Yargıtay, yerel oy kullanma merkezlerinin kararlarına karşı temyiz başvuruları ve iç denetim (*revisione in autotutela*) ile ilgili hüküm verir. Aynı zamanda seçim sonuçlarını ilan eder, elde edilen koltukların dağılımını sağlar ve ilgili temsilciler meclisini bilgilendirir. Üyelerin seçilmesinin Yargıtay tarafından ilan edilmesinin ardından, parlamento kamaralarının uygun komiteleri mevcut bazı güvenceleri sağlayarak temyiz başvurularını inceler (bk, aşağıdaki paragraf 47). Bununla birlikte, nihai karar her bir kamara tarafından genel kurulda alınır.

43. Bir Devlette (İsveç), tek temyiz organı Parlamento'ya karşı sorumlu olan bağlantılı bir organdır ve başka bir yargı organına temyiz başvurusu yapılamaz. Bu organın üyeleri Parlamento tarafından seçilir ve başkanının daimî bir hâkim olması gerekir.

44. Anket yapılan diğer 33 Devlette buna dair bir kanun yolu mevcuttur. 14 Devlette kanun yolu doğrudan işler. Dolayısıyla, şikâyetler doğrudan ilgili mahkemeye yapılır. 19 Devlette yargı organı, genellikle merkez seçim komisyonuna yapılan ilk şikâyetin ardından (özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda) ve bazen Parlamento (Almanya) kararını veya idari (İsviçre) kararı takiben ikinci derece mahkemelerinde konuyu inceler.

45. Seçim sonrası uyuşmazlık hususunda yargı yetkisine sahip mahkeme, bir devletten diğerine çeşitlilik göstermektedir. Bu mahkemeler; üst mahkeme (örneğin Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay veya Yüksek Mahkeme), özel bir seçim mahkemesi veya olağan idari mahkeme olabilir.

46. Usuli güvenceler ile ilgili olarak uyuşmazlığın mahkeme tarafından tespit edilmesi durumunda, iç hukuk müştekiye genellikle olağan davalarda davacıya sunulan mevcut bir dizi usuli hakların aynısını sağlar (çekişmeli yargılama ilkesi, yazılı ve/veya sözlü görüş ibraz etme hakkı, dava dosyasına erişim, gerekçeli ve kamuya açık karar hakkı ve adli yardımdan faydalanma hakkı). Tüm Devletler kamuya açık duruşma yapmamaktadır.

47. Seçim sonuçları veya koltukların dağılımı hususunda karar verecek tek organın Parlamento olduğu Devletlerde; Danimarka, İzlanda, Hollanda ve Norveç'te müştekilere usuli güvenceler sağlanmaz. Bununla birlikte, Danimarka'da şikâyeti incelemekle görevli parlamento komitesi tarafından hazırlanan rapor kamuya açıktır. İtalya'da ilgili parlamentonun her iki kamarası huzurundaki tartışmalar çekişmelidir ve birtakım usuli güvenceler sağlanmaktadır: Kamuya açık duruşma düzenlenir, müştekiler görüş ve belge ibraz edebilir, avukat tarafından temsil edilir ve komite raportörünün analizine yanıt verir ve nihai sözlü görüşlerini yüz yüze aktarır. Ardından, komitenin kararı genel kurulda incelenmek üzere ilgili parlamento kamarasına aktarılır.

HUKUKİ DEĞERLENDİRME

I. SÖZLEŞME'YE EK 1 NO.LU PROTOKOLÜN 3. MADDESİNİN İHLALİ İDDİASI

48. Başvuran; Charleroi seçim bölgesinde boş, geçersiz veya ihtilaflı olarak kabul edilen oy pusulalarının yeniden sayılması hususundaki şikâyetinin incelenmesinde hem hâkim hem de taraf olarak hareket eden Valon Parlamentosu tarafından reddedilmesinin Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamında güvence altına alınan serbest seçim hakkını ihlal ettiğini iddia etmektedir.

“Yüksek Sözleşmeci Taraflar, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce ifadesini sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.”

A. Kabul edilebilirlik hakkında

49. Mahkeme, bu şikâyetin Sözleşme’nin 35 § 3 (a) maddesinin anlamı dâhilinde açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve kabul edilemez olduğuna ilişkin başka bir gerekçe bulunmadığını da kaydeder. Dolayısıyla, bu şikâyetin kabul edilebilir olduğu beyan edilmelidir.

B. Esas hakkında

1. Tarafların beyanları

(a) Başvuran

50. Başvuran, Belçika’nın Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesi kapsamında serbest seçim yapma konusunda pozitif bir yükümlülüğünün bulunduğunu beyan etmiştir. Seçilme hakkı, uygun makamların bu hakka süreç boyunca saygı duyulmasını sağladığında ve özellikle müştereklerin şikâyetleri etkili şekilde yetkili bir organ tarafından incelendiğinde etkili ve hakiki olacaktır. Bununla birlikte, Valon Parlamentosu karar verirken tarafsız davranmadığı için somut davada bu durum gerçekleşmemiştir.

51. Başvuran, 14 oy ile partisinin en az bir koltuk daha kazanacağını ve kendisinin seçileceğini gözlemlemiştir. Eksik oyların seçim sürecindeki usulsüzlüklerden kaynakladığını öne sürmüştür. Oy pusulalarının yeniden sayılmaması seçmen iradesi açısından belirsizlik yaratmıştır. Üyelik İnceleme Komitesi, usulsüzlük iddialarının ciddiyetinin oyların yeniden sayılmasını gerektirdiğini ve seçim sonucunu değiştirebileceğini kabul ederek başvuranın konumunu uygun bulmuştur. Valon Parlamentosu da

yeniden sayım yapılmasının başvuranın seçilip seçilmemesi konusunda bir etkiye sahip olacağını doğrulamıştır.

52. Başvuran şikâyetlerini yalnızca Üyelik İnceleme Komitesi karşısında dile getirebilmiştir. Üyelik İnceleme Komitesi ise yalnızca görüş bildirmek ile yetkilendirilmiştir. Karar verme hususunda tek organ Valon Parlamentosudur ve hiçbir kanun yolu mevcut değildir. Başvuran; Venedik Komisyonunun önerilerine, BM İnsan Hakları Komitesinin görüşlerine ve Mahkeme'nin *Grosaru / Romanya* (no. 78039/01, AİHM 2010) kararına atıfta bulunmuştur. Bu dayanaklar sonucunda Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin açıkça ihlal edildiğini savunmuştur.

53. Üyelik İnceleme Komitesi, Valon Parlamentosuna görüş bildirmek üzere davet edildiğinde başvuran şikâyetinin yerinde olduğunu düşünmüştür, ancak bu görüş Parlamento tarafından benimsenmemiştir. Başvuranın davasında karar verme yetkisi yalnızca Valon Parlamentosuna, bir başka deyişle, şikâyetin haklı bulunması halinde seçilmeleri sorgulanabilecek olan ve farklı siyasi partilere mensup olmaları nedeniyle çıkarları kendisinininkine doğrudan zıt olan parlamento üyelerine aittir. Dolayısıyla, Valon Parlamentosunun üyelerinin davanın sonucu ile ilgili doğrudan ve kişisel menfaatleri vardır. Buna göre, başvuranın beyan ettiği üzere, mevcut tek kanun yolu hem hâkim hem de taraf olarak bir kurum tarafından ele alınmıştır ve tarafsızlığına dair hiçbir güvence sağlamamıştır.

54. Bununla birlikte başvuran, karar verme organı önünde herhangi bir usuli güvence sağlanmadığını belirtmiştir: (1) Valon Parlamentosu tarafından kullanılan takdir yetkisi, iç hukuktaki hükümler tarafından yeterince net bir şekilde belirtilmemiştir (2) temyiz davasının adil ve kamuya açık şekilde görülme hakkına ve bir mahkeme tarafından temyize ilişkin şeffaf ve tarafsız bir karar hakkına saygı gösterilmemiştir (3) Valon Parlamentosu, başvurana bir duruşma hakkı tanımadan veya çekişmeli usul hakkına saygı duymadan karar almıştır (4) başvuran Valon Parlamentosunun dayandığı delilleri göz önünde alarak, uygun görüldüğü şekilde, yanıt verme imkânına sahip

olmamıştır. Buna rağmen, Mahkeme'nin önceki içtihadında seçim kuralları uygulamasının yargısal denetime tabi tutulması gerektiği tespit edilmiştir.

55. Başvuran, uzun süredir devam eden demokrasi geleneğine sahip olan Belçika'nın tüm seçimlerin bu geleneğe tamamen uygun şekilde gerçekleşmesini sağlamak için sistemde küçük değişiklikler yapılmasını gerektiğini iddia etmiştir. Kuvvetler ayrılığı, seçim sonrası uyuşmazlıklar hususunda Belçika sistemini haklı çıkaramaz çünkü bu ilke gerçekten demokratik ve çoğulcu bir parlamentonun tesisinin gerekli görülmesini ve seçim sonrası uyuşmazlıkların yargı denetimine tabi tutulacağını zımnen ifade eder. Başvuran, hukuk kuramına ve öncü yazarların dile getirdiği üyeliklerin doğrulanmasının incelenmesi için Belçika'daki mevcut sistemin çağ dışı kalması, günümüzün ihtiyaçlarına karşılık verememesi ve Parlamentonun bağımsızlığını koruma ve temel haklar ve demokrasiyi güvence altına alma ihtiyacı ile bağdaşmadığı yönündeki inançlarına atıfta bulunmuştur.

(b) Hükümet

56. Hükümet, başvuran tarafından iddia edilen hataların seçim sonuçlarının güvenilirliğini etkilemediğini ve yasama organına dair insanların fikirlerini serbestçe ifade etmesini engellemediğini beyan etmiştir. Hükümet, somut davada olduğu üzere, seçim idaresinde eşitlik, şeffaflık, tarafsızlık ve bağımsızlık genel ilkelerine uyulduğu sürece bir hatanın veya usulsüzlüğün *tek başına* seçimleri kanunsuz kılmayacağını gözlemlemiştir. Bununla birlikte, seçimler ayrıntılı mevzuat ile düzenlenmiştir. Oyların sayılması, kaydı ve sonuçların iletilmesi açık ve şeffaftır. Venedik Komisyonunun tavsiyeleri uyarınca, Seçim Kanununda oy kullanma ve oy sayım merkezlerinin tarafsızlığını sağlamaya yönelik çeşitli tedbirlere yer verilmiştir. Hükümet, iddia edilen hatalara oy sayım merkezlerinde hazırlanan kayıtlarda atıfta bulunulmadığını ve PTB dışında hiçbir siyasi partinin bunlardan bahsetmediğini vurgulamıştır.

57. Ek olarak, Valon Parlamentosu ilgili olguların kabul edilebilir ve orantılı değerlendirmesi temelinde başvuranın şikâyetine dair karara varmıştır. Söz konusu karar ile ilgili gösterilen sebepleri kaydeden Hükümet, iddia edilen hataların istisnai şekilde yaygın veya ciddi olarak düşünülemeyeceği sonucuna varmıştır. Bununla birlikte seçimlerin sonucuna dair iddia edilen hataların etkisi açısından Hükümet, olası senaryoların birine göre başvuranın listesinin seçilebilmek için 1.582 oy geride kalacağına dair Valon Parlamentosunun bir tespitine atıfta bulunmuştur. Başvuranın seçilmesinin az sayıda oy ile ilgili olması bazı oy pusulalarını yeniden saymak için yeterli bir neden değildir. Böyle bir adım atılmış olsaydı bu diğer seçim bölgelerindeki adaylara karşı ayrımcılık olurdu.

58. Hükümet, üyeliklerin doğrulanmasının incelenmesine dair Belçika sisteminin tekil, net ve yasal kesinliği güçlendiren bir faktör olma avantajına sahip olduğunu ileri sürmüştür. Ek olarak, bu sistem Belçika Hükümetinin anayasal mirasının bir parçasıdır ve anayasal ilkelerden kuvvetler ayrılığı temelini üzerine kurulmuştur. Bu sistem parlamentonun bağımsızlığını sağlamayı amaçlayan bir dizi mekanizmadan biridir. Parlamento üyelerinin “hâkim ve taraf” olarak değerlendirilmeleri, yasama organının bağımsızlık açısından yürütmeden ve yargıdan ayrılması ile sistemin avantajlarını dengeleyen bir durumdur. Buna göre, seçim sonrası uyuşmazlıkları yöneten kurallar önemsiz bir tercihten kaynaklanmamaktadır. Aksine, demokratik düşüncenin temel ilkelerinden birinin uygulanmasından ileri gelmektedir.

59. Bununla birlikte Hükümet, Belçika’da çeşitli parlamentoların faydalandığı takdir yetkisinin aşırı olarak değerlendirilemeyeceğini öne sürmüştür. Takdir yetkisi, Anayasa’nın 48. maddesi ve kurumsal reforma dair 8 Ağustos 1980 tarihli Özel Kanunun 31. maddesi ile sınırlandırılmıştır. Ne Özel Kanun ne de Valon Parlamentosunun İç Tüzüğü seçimlerin geçerliliğine itiraz etmek için yeterli şekilde net bir usul belirtmemiştir, bu prosedürün Avrupa Devletleri tarafından günümüzde tanınan demokratik kriteri karşılamadığının farkına varan Valon Parlamentosu, bu tür bir şikâyet

hususunda ilk kez karar vererek, başvurana bir dizi usuli güvence sağlamış ve şikâyetin incelenmesinde çağdaş kriterin karşılanması için başvuranın davasında parlamenter özerkliğini kullanmıştır.

60. Hükümet, keyfi uygulamaya karşı usuli güvencelerin uygun ve yeterli olduğunu öne sürmüştür. Somut davada, başvuranın aday olduğu seçim bölgesindeki parlamento üyeleri müzakerelerde yer almamış veya Üyelik İnceleme Komitesinde oy vermemişlerdir. Bu durum, Valon Parlamentosunun tam takdir yetkisini kullanarak komitenin tarafsızlık güvencelerini azami şekilde sağladığını göstermiştir. Bununla birlikte komite, başvuranın şikâyetini kamuya açık duruşmada incelemiş ve başvuran komite huzurunda iddialarını öne sürebilmiş ve avukat yardımından faydalanmıştır. Ek olarak Valon Parlamentosu, başvuranın iddialarına ayrıntılı olarak yanıt vermiştir. Bu güvenceler, başvuranı parlamento üyelerinin karar alma süreçlerinde aşırı etkisi olduğu izleniminden korumuş ve çoğunluğun kötüye kullanmaya dair suçlamalarını önlemeyi mümkün kılmıştır. Son olarak Hükümet, başvurana sağlanan usuli güvencelerin artık Valon Parlamentosunun yeni İç Tüzüğünde yer aldığını belirtmiştir.

2. Üçüncü taraf yorumları

(a) Venedik Komisyonu

61. Venedik Komisyonu, parlamentolar tarafından üyeliklerin doğrulanması sisteminin 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıktığını ve 1689 İngiliz Haklar Bildirgesine ve 1787 Amerika Birleşik Devletleri Anayasasına dayandığını belirtmiştir. Bu sistem, daha sonra 19. yüzyılda parlamenter sisteme geçen Avrupa ülkelerinde de yer almaya başlamıştır. Çeşitli ülkelerin anayasal tarihine köklü olarak yerleşmiş bu sistem kuvvetler ayrılığına ve hiçbir yargı organının etkileyemeyeceği özel haklara sahip egemen bir organ olan Parlamento yaklaşımına dayanmaktadır. Bununla birlikte bazı ülkelerde gözlemlenen olaylar ve kötüye kullanmalar, seçim uyumsuzluklarını bağımsız ve tarafsız organlara taşıma ihtiyacına işaret etmiş ve birkaç ülke üyelerin

seçiminin denetlenmesi hususundaki sorumluluktan parlamentolarını muaf tutmuştur. 20. yüzyıl Avrupa anayasaları, en azından son derecede, genellikle seçimler hususunda parlamentoların yetkisini ortadan kaldırmıştır ve çoğu Avrupa Devleti birçok çeşitli yol mevcut olsa da bu yetkiyi bir yargı organına sağlamıştır.

62. Venedik Komisyonu serbest seçimlerde temsilcilerin tercihinin doğrulanabilir olması ve belirsizlik veya keyfiliğe yer bırakmaması, kesin kurallara riayet etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Hukukun üstünlüğü ilkesi, hukuk devleti ve hukuka uygunluğu da kapsayan kanunilik ilkesini de içermektedir. Hukukun üstünlüğü hususunda bir diğer ilke, kanunun herkes için aynı olmasıdır. Bu açıdan herhangi bir şüphe, güvensizliğe ve kanunu suistimal eden veya bunu yapmasından şüphelenilen kişinin yetkisinin sorgulanmasına neden olur. Venedik Komisyonu, seçim uyuşmazlıkları hususunda yetkiye sahip olan makamın hangisi olduğuna bakılmaksızın etkili bir hukuk yolunun mevcut olması ve adil yargılanma ilkesi temelinde şikâyetlerin ele alınması yöntemi gibi usuli haklar sağlanmadan bu ilkelerin gözlemlenemeyeceğini belirtmiştir.

63. Bu doğrultuda, Seçim Konularında İyi Uygulama Kodu (yukarıdaki paragraf 32) başta gelmek üzere, Venedik Komisyonu Kodun kendi üyelerinin seçimi hususunda parlamentoya yapılan temyiz başvurusunu engellemediğini ancak nihai temyiz başvurusunun mahkemeye yapılmasının mümkün olması gerektiğini vurgulamıştır. Seçim temyizlerinin siyasi hususlar içermediği durumlarda serbest seçim hakkının korunması bir kanun yolunun mevcut olduğunu zımnen ifade etmektedir. Mahkemenin türünün önemi azdır, önemli olan kararın kanunla kurulmuş, yürütmeden ve yasamadan bağımsız olan veya özel durumlarda adli nitelikteki yargılamalarda hukuki konular ile ilgili karar verirken tamamen bağımsız ve tarafsız hareket eden bir organ tarafından verilmesidir ve bu yüzden keyfi ve siyasi kararlara karşı yeterli kurumsal ve usuli güvenceler sağlanmıştır.

64. Bununla birlikte, Parlamenteoya temyiz başvurusunun ilk derecede sağlandığı durumlarda, ilgili organın oluşumu ve oylama kuralları taraflı kararlar açısından mümkün oldukça az yer bırakmalıdır. Dolayısıyla, doğrudan muhalifler hiçbir davada yer almamalıdır ve karar alınması için çoğunluğa ilişkin kurallar adil temsili sağlamalıdır. Venedik Komisyonu ek olarak benimsenen usulün basit, aşırı şekilcilikten uzak ve çekişmeli olmasını önermiştir. Temyiz başvurusu ve bir karara varılması hususundaki süre sınırları kısa olmalıdır. Duruşma kamuya açık olarak yapılmalı, kararlar gerekçelendirilmeli ve alenen duyurulmalıdır.

(b) Danimarka Hükümeti

65. Danimarka Hükümeti, 1849 tarihli Danimarka Anayasası'nın parlamento üyelerinin üyeliklerin doğrulanmasını inceleme sisteminin somut davada mevcut olan Belçika'daki sisteme benzer olduğunu belirtmiştir. Parlamento bağımsızlığını sağlamayı ve parlamento monarşinin müdahalesinden korumayı amaçlayan bu sistem Danimarka'daki anayasal yapının, kuvvetler ayrılığının ve köklü ve yerleşik demokrasi geleneklerinin ayrılmaz bir parçasıdır.

66. Danimarka Hükümeti ne Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ne de Sözleşme'nin 13. maddesinin Devletleri parlamento üyelerinin üyeliklerin doğrulandığı köklü seçim sistemlerini ortadan kaldırmayı gerekli kılmayacağını belirtmiştir. Danimarka Hükümetinin görüşüne göre, seçim sisteminin keyfiliğe karşı yeterli güvenceler sağlayıp sağlamadığını tespit etmek için Mahkeme söz konusu özel bağlam ve ilgili Devletin demokrasi geleneği dâhil olmak üzere ilgili bütün faktörleri genel olarak değerlendirmelidir. Seçilme hakkı söz konusu olduğunda Devletler geniş bir takdir marjına sahiptir. Bir kanun yoluna erişim, üyeliklerin doğrulanması sisteminin Sözleşme'ye uygun olup olmadığına karar verirken dikkate alınması gereken çeşitli faktörlerden biridir. Mahkeme, Parlamenteonun faydalandığı takdir yetkisine ciddi bir ağırlık atfetmelidir.

Seçimlerin açık ve erişilebilir kurallar ve usuller çerçevesinde düzenlenmesine bağlı olarak Parlamentonun takdir yetkisinin kapsamını sınırlandırması halinde, bu durum keyfi eylem riskini ve siyasi güdümlü karar riskini önemli ölçüde azaltır ve böylece Sözleşme tarafından gerekli kılınan adil ve objektif bir sistemin oluştuğunu gösterir. Dolayısıyla, Parlamento üyelerinin üyeliklerini doğrulama kararı hususunda yargı denetimine erişimin bulunmaması, tek başına Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesini veya bununla bağlantılı olarak Sözleşme’nin 13. maddesini ihlal etmez.

3. Mahkeme’nin değerlendirmesi

(a) Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesi ile Mahkeme’nin içtihadında ortaya konmuş ilkeler

67. Demokrasi, “Avrupa kamu düzeninin” temel bir unsurunu oluşturmaktadır. Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesi ile güvence altına alınan haklar, hukukun üstünlüğünün esas olduğu ve bu yönüyle Sözleşme sistemi için birincil önem arz eden etkili ve anlamlı bir demokrasinin temellerini tesis etmek ve devam ettirmek için kritik öneme sahiptir (bk, diğer kararların yanı sıra, *Mathieu-Mohin ve Clerfayt / Belçika*, 2 Mart 1987, § 47, A Serisi no. 113; *Ždanoka / Letonya* [BD], no. 58278/00, §§ 98 ve 103, AİHM 2006-IV; *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos / Yunanistan* [BD], no. 42202/07, § 63, AİHM 2012; ve *Karácsony ve Diğerleri / Macaristan* [BD], no. 42461/13 ve 44357/13, § 141, 17 Mayıs 2016).

68. Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesi, medeni ve siyasi hakların çoğunda olduğu gibi çekimser kalma veya müdahalede bulunmama zorunluluğu getirmez. Bununla birlikte, yasama organı hususunda demokratik seçimler “gerçekleştirmek” için çoğulculuğun nihai garantörü olan Devlet tarafından pozitif tedbirler benimsenmelidir (bk, yukarıda anılan *Mathieu-Mohin ve Clerfayt*, § 50). Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesi “yasama” organının seçilmesi yöntemi ile ilgili olarak yalnızca “serbest” seçimlerin “makul aralıklarla” “gizli oy” ve “halkın görüşünü

özgürce ifade etmesini sağlayan koşullar altında” gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Buna bağlı olarak, “özel bir sistemin geliştirilmesi zorunluluğunu” yaratmamaktadır (aynı kararda, § 54).

69. Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesi, özellikle bireysel şikâyetlerin etkili şekilde incelenmesi için yerel bir sistemin ve seçme ve seçilme hakları hususunda temyizcinin mevcut olmasını gerekli kılan usuli nitelikteki pozitif yükümlülükler içermektedir (bk, *Namat Aliyev / Azerbaycan*, no. 18705/06, §§ 81 vd., 8 Nisan 2010, ve *Davydov ve Diğerleri / Rusya*, no. 75947/11, § 274, 30 Mayıs 2017). Bu tür bir sistemin varlığı serbest ve adil seçimlerin temel güvencelerindendir (aynı kararda) ve seçim sürecinde keyfiliğe karşı önemli bir korumadır (bk, *Petkov ve Diğerleri / Bulgaristan*, no. 77568/01 ve diğer 2 başvuru, § 63, 11 Haziran 2009). Bu tür bir sistem oy kullanma ve seçilme haklarının etkili şekilde kullanılmasını sağlar, Devletin seçim sürecine yönelik idaresi hususunda genel güveni sürdürür ve Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesi kapsamında korunan demokratik seçimler hususunda Devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmesini sağlamak için Devlet tarafında önemli bir araç oluşturur. Nitekim, Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesi kapsamında Devletin resmi taahhüdü ve bu hüküm ile korunan bireysel haklar, seçim süreci boyunca, demokratik seçimlerin gerçekleştirilemediğine işaret eden özel durumlara karşı bireyler tarafından konuyu etkili şekilde ele alacak olan yetkili bir yerel organ önünde itiraz edilemediği sürece yanıltıcı olur (bk, her ikisi de yukarıda anılan *Namat Aliyev*, § 81, ve *Davydov ve Diğerleri*, § 274).

70. Temyiz incelemelerinin etkili olması için seçim sonuçlarına yönelik itirazlar hususunda, özellikle de herhangi bir keyfiliğin önlenmesi için, karar alma süreci yeterli ve uygun güvenceler sağlanarak desteklenmelidir. Özellikle, söz konusu kararlar tarafsızlığı açısından yeterli güvenceler sağlayabilen bir organ tarafından alınmalıdır. Benzer şekilde, ilgili organın faydalandığı takdir yetkisi aşırı olmamalıdır, iç hukuk hükümlerine göre yeterli netlikle sınırlandırılmalıdır. Son olarak usul, adil, tarafsız ve yeterli

şekilde gerekçelendirilmiş karar ile güvence altına alınmalıdır (bk, diğer kararların yanı sıra, *Podkolzina / Letonya*, no. 46726/99, § 35, AİHM 2002-II; *Kovach / Ukrayna*, no. 39424/02, §§ 54-55, AİHM 2008; *Kerimova / Azerbaycan*, no. 20799/06, §§ 44-45, 30 Eylül 2010; ve *Riza ve Diğerleri / Bulgaristan*, no. 48555/10 ve 48377/10, § 143, 13 Ekim 2015).

71. İkincillik ilkesi uyarınca, iç hukukun yorumlanması ve olayların değerlendirilmesi açısından ulusal mahkemelerin yerini almak Mahkeme'nin görevi değildir. Seçim uyuşmazlıkları bağlamında Mahkemenin, taraflarca iddia edildiği üzere seçim sürecindeki usulsüzlüklerin ilgili iç hukukta ihlal teşkil edip etmediğini tespit etmesi gerekmemektedir (bk, yukarıda anılan, *Namat Aliyev*, § 77). Mahkeme, iddia edilen usulsüzlüklerin gerçekleşip gerçekleşmediğini ve seçimlerin sonucunu etkileyebilecek nitelikte olup olmadıklarını belirlemeye çalışarak bir araştırma rolü üstlenecek konumda da değildir. İkincillik rolünün gereği olarak Mahkeme, spesifik bir davanın koşulları kapsamında kaçınılmaz olmadığı sürece ilk derece mahkemesinin işlevini üstlenme konusunda dikkatli olmalıdır (bk, yukarıda anılan, *Davydov ve Diğerleri*, § 276). Diğer yandan, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinde yer alan şartların karşılanıp karşılanmadığı ve daha genel bir açıdan, davalı Devletin serbest ve adil koşullar altında seçimleri düzenleme zorunluluğuna riayet edip etmediği ve bireysel seçme ve seçilme haklarının etkili olarak yerine getirildiğine dair kanaat getirmek Mahkeme'nin görevidir (bk, *I.Z. / Yunanistan*, no. 18997/91, 28 Şubat 1994 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar 76-A, p. 65; *Babenko / Ukrayna* (k.k.), no. 43476/98, 4 Mayıs 1999; *Gahramanli ve Diğerleri / Azerbaycan*, no. 36503/11, § 72, 8 Ekim 2015; ve yukarıda anılan *Davydov ve Diğerleri*, § 276).

72. Seçimlerin düzenlenmesi ve yönetilmesinde eşitlik, şeffaflık, tarafsızlık ve bağımsızlık ilkelerine riayet edilmesi hâlinde, seçim sürecindeki basit bir hata veya usulsüzlük, *tek başına*, seçimlerin adil olmadığını göstermez (bk, yukarıda anılan *Davydov ve Diğerleri*, § 287). Serbest seçim kavramı, yalnızca kişilerin görüşlerine ilişkin ifade

özgürlüklerini kısıtlayabilecek yapıdaki usuli ihlaller hususunda delil bulunması ve söz konusu ihlallere ilişkin şikâyetlerin yerel düzeyde etkili bir şekilde incelenmediği durumlarda riske atılabilir (aynı kararda, §§ 283-88).

73. Bu alandaki takdir marjı geniştir (bk, *Hirst / Birleşik Krallık* (no. 2) [BD], no. 74025/01, § 61, AİHM 2005-IX, ilgili kararda yer alan diğer atıflar). Seçim sistemlerini düzenlemek ve yönetmek için birçok yol mevcuttur ve *diğerlerinin yanı sıra*, Avrupa’da tarihsel gelişim, kültürel çeşitlilik ve siyasi düşünce gibi çeşitli farklılıklar vardır (aynı kararda, § 61; ayrıca bk, *Ždanoka*, § 103, ve her ikisi de yukarıda anılan *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos*, § 66). Dolayısıyla Mahkeme, herhangi bir seçim mevzuatının ilgili ülkenin siyasi gelişimi ışığında değerlendirilmesi gerektiğini, böylece bir sistem kapsamında kabul edilemez olarak değerlendirilebilecek özelliklerin başka bir sistem kapsamında kabul edilebilir olabileceğine karar vermiştir. Mahkeme bununla birlikte, Devletin bu alandaki takdir yetkisinin Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesindeki “halkın kanaatlerinin özgürce ifade edilmesi” hususundaki temel ilkeye saygı gösterme yükümlülüğü ile sınırlandırıldığını vurgulamıştır (bk, yukarıda anılan *Mathieu-Mohin ve Clerfayt*, § 54; yukarıda anılan *Podkolzina*, § 33; *Tănase / Moldova* [BD], no. 7/08, § 157, AİHM 2010; ve *Cernea / Romanya*, no. 43609/10, § 40, 27 Şubat 2018).

(b) Parlamenter özerkliğe ilişkin Mahkeme’nin içtihadında tespit edilen ilkeler

74. Parlamenter özerkliğe ilişkin ilkeler, Mahkeme tarafından Sözleşme’nin 10. maddesi kapsamında incelenen bir disiplin soruşturması ile ilgili *Karácsony ve Diğerleri* (yukarıda anılan, §§ 138-47) kararında belirlenmiştir. İlkeler aşağıdaki gibi özetlenebilir. Parlamento, demokratik bir toplumda tartışma için eşsiz bir merciidir (aynı kararda, § 138). Etkili bir siyasi demokrasi ve Parlamentonun etkili işleyişi arasında yakın bir bağ vardır (aynı kararda, § 141). Parlamentonun iç işleyişine dair kurallar, yerleşik bir ilke olan Parlamentonun özerkliğinin sembolüdür. Bu ilke

uyarınca Parlamento, diğer yetkilerin dışında tutulması ve anayasal çerçevenin sınırları dâhilinde, örneğin organlarını oluşturma, kendi iç işlerini düzenleme yetkisine sahiptir. Bu durum, “Parlamentonun yetki özerkliği”ni oluşturan bir parçadır (aynı kararda, § 142). Bir parlamentonun iç işleyişine ilişkin kurallar, ilke olarak, parlamenter özerklik yönünden Sözleşmeciler Devletlerin takdir yetkisine girer (aynı kararda, § 143). Bununla birlikte, Devletlere bu alanda tanınan takdir yetkisinin genişliği birkaç faktöre bağlıdır (aynı kararda, § 144). Sözleşme’nin 10. maddesi ile ilgili olarak Mahkeme, ulusal makamların sahip olduğu takdir yetkisinin sınırsız olmadığını, Sözleşme’nin ön sözünde atıfta bulunulan “etkili siyasi demokrasi” ve “hukukun üstünlüğü” kavramlarıyla uyumlu olması gerektiğini kaydeder (aynı kararda, § 147).

(c) İlkelerin somut davaya uygulanması

75. Somut dava başvuranın şikâyetinin ilgili yerel makamlar tarafından incelenme şekline ilişkindir. Başvuran, Charleroi seçim bölgesindeki seçim sürecinde usulsüzlük yapıldığını iddia etmiş ve bu seçim bölgesinde kullanılan oyların yeniden sayılması çağrısında bulunmuştur. Başvuran bu usulsüzlüklerin gerçekleşmemesi hâlinde seçileceğini ve Valon Parlamentosunda bir koltuk kazanacağını öne sürmüştür.

76. Mahkeme, seçim sonuçları üzerinde doğrudan etkiye sahip ve önemli ölçüde ağırlık attığı bir faktör olan parlamentoda koltuk dağılımının önemli bir konu olduğuna karar vermiştir (bk, hepsi yukarıda anılan *I.Z. / Yunanistan; Babenko*; ve *Grosaru*, § 46). Devletin bu alandaki takdir yetkisi geniştir ancak Mahkeme’nin verilen kararın keyfi olup olmadığına dair incelemesini engellemez (bk, yukarıda anılan *Kovach*, § 55).

77. Ayrıca başvuranın boş, geçersiz veya ihtilaflı ilan edilen oy pusulalarının yeniden incelenmesini ve Charleroi bölgesindeki geçerli oyların yeniden sayılmasını talep ettiği kaydedilmelidir. Başvuran, seçimin geçersiz kılınmasını ve yeni bir seçim yapılmasını talep etmemiştir. Mahkeme bu

bağlamda, oyların sayımında veya seçim belgelerindeki usulsüzlüklerin, seçimlerin sonucunu etkilemiş olması durumunda, oyların yeniden sayımına ilişkin adil bir yargılama yapılmasının, tüm seçim sürecinin adilliği ve başarısı açısından önemli bir güvence olduğu kararına varmıştır (bk. *Kerimova*, yukarıda anılan, § 49).

78. Bununla birlikte, Mahkeme, serbest seçim kavramının yalnızca halkın görüşlerini özgürce ifade etmesini kısıtlayabilecek yapıdaki usul ihlallerine ilişkin delil bulunan ve söz konusu ihlaller hakkındaki şikayetlerin yerel düzeyde etkili bir şekilde incelenmediği durumlarda riske atılabileceğini yineler (bk. yukarıda 72 paragraf).

79. Bu sebeple, Mahkeme ilk olarak (i) başvuranın iddialarının yeterince ciddi ve savunulabilir olup olmadığını, ikinci olarak ise (ii) etkili bir incelemeye tabi tutulup tutulmadıklarını saptamalıdır.

(i) Başvuranın iddialarının ciddi ve savunulabilir olup olmadığına ilişkin

80. Başvuran şikâyetini desteklemek adına, oy sayımı sırasında kendisine göre Charleroi bölgesindeki seçim sonuçları hakkında kuşku uyandıran birçok usulsüzlük ve hatanın gerçekleştiğini beyan etmiştir. Hükümet, kaydedilen hataların, sonuçların güvenilirliğini sarsmadığını ileri sürmüştür.

81. Hâlihazırda belirtildiği üzere (bk. yukarıda 71 paragraf), başvuranın ileri sürdüğü usulsüzlüklerin gerçekleşip gerçekleşmediğini ve seçimlerin sonucunu etkileyebilecek nitelikte olup olmadıklarını belirlemeye çalışarak bir araştırma rolü üstlenmek Mahkeme'nin görevi değildir. Bununla beraber, Mahkeme başvuranın iddialarının yeterince ciddi ve savunulabilir olduğuna ikna olmalıdır (bk. *Davydov ve Diğerleri*, yukarıda anılan, § 289).

82. Mahkeme bu amaçla, ilgili yerel makamların iddia edilen usulsüzlüklerin seçimlerin sonucunu etkilemediğini tespit ettiği davaların aksine (bk. yukarıda anılan, *I.Z. / Yunanistan*, ve *Babenko*), mevcut davada Üyelik İnceleme Komitesinin, öngörülen birçok senaryoda boş, geçersiz veya ihtilafly oy pusulalarının nihayetinde geçerli sayılması durumunda, Charleroi

bölgesindeki koltukların dağılımının değişime tabi olduğunu belirlediğini kaydeder. Ayrıca, bu değişiklik çok büyük olasılıkla Hainaut ilindeki diğer seçim bölgelerindeki koltukların dağılımını da etkileyecekti (bk. yukarıda 18 paragraf). Bu durum, aldığı kararda, ayrıca başvuranın listesinin yalnızca “ilgili liste” (koalisyon) sürecinin gerektirdiği niteliklere sahip olmayan 14 oydan değil 1.582 oydan oluşacağına ilişkin senaryolar özetlenmiş olsa da Valon Parlamentosu Genel Kurulu tarafından onaylanmıştır (bk. yukarıda 21 paragraf).

83. Dolayısıyla, her hâlükârda, başvuranın talep ettiği yeniden sayımın sonucunda seçildiğinin ilan edilebileceği göz ardı edilemez. Dolayısıyla, Hükümetin iddialarının aksine, iddia edilen hataların, sonuçların güvenilirliğini sarsmadığı ileri sürülemez.

84. Ayrıca, Üyelik İnceleme Komitesinin, başvuranın şikayetinin kabul edilebilir ve yerinde olduğu sonucuna varması, başvuranın iddia ettiği usulsüzlüklerin dayanaktan yoksun olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

85. Yukarıdaki değerlendirmeler, Mahkeme’nin, başvuranın iddialarının koltukların dağılımında bir değişikliğe yol açabilecek yeterlilikte ciddi ve ihtilaflı olduğu yönünde karar vermesi için yeterlidir.

86. Bununla birlikte, bu durum, Valon Parlamentosunun, başvuranın yeniden sayım yapılması talebini onaylamış olması gerektiği anlamına gelmemektedir. Oyların yeniden sayımı, seçim sürecinin adilliği açısından önemli bir güvence olsa da (bk. yukarıda 77 paragraf), yetkililerin, başvuranın şikayeti hususunda tam olarak nasıl bir adım atmaları gerektiğini belirlemek Mahkeme’nin görevi değildir. Diğer bir yandan, başvuranın seçilme hakkının etkili olduğunu teyit etmek Mahkeme’nin görevidir; yani başvuranın yeterince ciddi ve ihtilaflı iddiaları aşağıda verilen şartları sağlayacak biçimde etkili bir şekilde incelenmiş olmalıdır.

(ii) *Başvuranın iddialarının etkili bir şekilde incelenip incelenmediğine ilişkin*

87. Mahkeme, başvuranın şikayetinin etkili bir şekilde incelenip incelenmediğini belirlemek için, iç hukukta sağlanan ilgili usulün özellikle herhangi bir keyfiliği engelleyebilecek derecede yeterli ve uygun güvenceleri sağlayıp sağlamadığını saptamalıdır (bk. yukarıda 70 paragraf). Bu tür güvenceler, Parlamentonun yasallığının güvence altına alınması ve yapısına ilişkin herhangi bir eleştiri riski olmadan çalışabilmesi açısından, seçim uyuşmazlıklarının incelenmesi süreci boyunca hukukun üstünlüğü ilkesine uyulması ve seçimin bütünlüğünü sağlamaya hizmet etmektedir. Zira seçmenlerin Parlamenta güveninin korunmasını sağlamak esastır (bk. bu davaya uygulanabildiği ölçüde, *Magyar Kétfarkú Kutya Párt / Macaristan* [BD], no. 201/17, § 99, 20 Ocak 2020). Bu bağlamda, söz konusu güvenceler, etkili bir siyasal demokrasinin sağlıklı işlemlerini sağlamak ve böylece her parlamento özerkliği için ilk adımı temsil etmektedir.

88. Kuşkusuz, bir parlamentonun iç işleyişine ilişkin kurallar -parlamento özerkliği yönünden birim üyeleri dâhil olmak üzere- ilke olarak, Sözleşmeciler Devletlerin takdir yetkisine girer (bk. yukarıda 74 paragraf). Bununla birlikte, ulusal makamların sahip oldukları takdir yetkisi Sözleşme'nin ön sözünde atıfta bulunulan “etkili siyasal demokrasi” ve “hukukun üstünlüğü” kavramlarıyla uyumlu olmalıdır (aynı kararda). Parlamento özerkliği yalnızca hukukun üstünlüğüne uygun olarak uygulandığında geçerli olabilir.

89. Somut dava, seçimlerin sonucuna dair, diğer bir deyişle yeni seçilen parlamentonun yapısının yasallığı ve meşruluğu ile ilgili seçim sonrası bir uyuşmazlığa ilişkindir. Bu bağlamda, tam anlamıyla Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesinde yer alan “yasama organının seçimi sırasında halkın kanaatini ifade etmesini” sağlama amacına riayet edilmiştir.

90. Bu bağlamda, somut dava, bir adayın geçerli olarak seçilmesini takiben yani yasama organının yapısı yürürlükte olan ilgili ulusal sistemin usulüne göre onaylandığında parlamentonun asıl üyesi hakkında ortaya

çıkabilecek uyuşmazlıklardan ayrılmaktadır (bk. örneğin, *Kart / Türkiye* [BD], no. 8917/05, AİHM 2009, yasama bağımsızlığının kaldırılmasına ilişkin başvurular; yukarıda anılan, *Podkolzina*, ve *Berlusconi / İtalya* (kk.) [BD], no. 58428/13, 27 Kasım 2018, bir parlamento üyesinin azledilmesine ilişkin; *G.K. / Belçika*, no. 58302/10, 21 Mayıs 2019, bir senatörün ihtilaflı istifasına ilişkin; veya yukarıda anılan, *Karácsony ve Diğerleri*, Parlamento'daki eylemlerinden ötürü temsilcilere uygulanan para cezalarına ilişkin).

91. Bununla birlikte, mevcut davada, başvuranın şikayetini inceleyip karar verdiklerinde hem Üyelik İnceleme Komitesi hem de Valon Parlamentosu Genel Kurulu başvuranın geçerliliğine itiraz ettiği seçimlerde seçilen parlamento üyelerinden oluşmaktaydı. Ayrıca, Valon Parlamentosunun şikâyeti reddetmeye karar verdiği dönemde, üyelerinin üyelikleri henüz doğrulanmamış ve Valon Parlamentosu İç Tüzüğü'nün 7 §§ 1 ve 6 maddeleri altında yemin ettirilmemişlerdir (bk. yukarıda 29 paragraf). Dolayısıyla Parlamento henüz kurulmamıştı.

92. Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesinde öngörülen hakların uygulanması incelenirken, Mahkeme'nin parlamento özerkliğine verdiği önem açısından bu faktör dikkate alınmalıdır.

93. Mahkeme'nin içtihadı gereğince (bk. yukarıda 70 paragraf), yapacağı inceleme özellikle şu hususlar üzerine olacaktır: (α) karar organınca sağlanan tarafsızlık güvenceleri; (β) hukuktaki takdir yetkisinin kapsamı ve tanımı; ve (γ) usulün adil, tarafsız ve yeterince gerekçelendirilmiş bir karar sunup sunmadığı.

(α) Karar organının tarafsızlık güvenceleri

94. Öncelikle, başvuranın şikayetini incelemekten sorumlu olan makamlar tarafsızlıklarına ilişkin yeterince güvence sağlamalıydı (bk. *Podkolzina*, § 35; *Kovach*, § 54; ve *Rıza ve Diğerleri*, § 143, yukarıda anılan).

95. Mahkeme, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamında yargı makamının tarafsızlığına yönelik itirazların incelendiği davalarda, tarafsızlığına dair

şüpheler açısından makul gerekçeler bulunan her hâkimin görevden çekilmesi gerektiği kararına varmıştır (bk. *Micallef / Malta* [BD], no. 17056/06, § 98, AİHM 2009, ve *Ramos Nunes de Carvalho e Sá / Portekiz* [BD], no. 55391/13 ve diğer 2 başvuru, § 149, 6 Kasım 2018). Mahkeme, bu bağlamda duruşların bile belirli bir önem arz edebileceğini vurgulamıştır (bk. *Micallef*, ve *Ramos Nunes de Carvalho e Sá*, yukarıda anılan; ayrıca bk. *Denisov / Ukrayna* [BD], no. 76639/11, § 63, 25 Eylül 2018).

96. Mahkeme, sürekli belirttiği gibi, seçim uyumsuzluklarının “medeni hak ve yükümlülükler” veya “cezai suçlamaların” tespitine ilişkin olmaması sebebiyle Sözleşme’nin 6. maddesi kapsamına girmediğini yineler (bk. *Pierre-Bloch / Fransa*, 21 Ekim 1997, §§ 51 ve 53-59, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VI; *Cheminade / Fransa* (kk.), no. 31599/96, AİHM 1999-II; ve *Rıza ve Diğerleri*, yukarıda anılan, § 184). Bununla birlikte, Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesinin demokratik meşrutiyet sunarak vatandaşların Parlamente’ye güvenini sağlamayı amaçladığı göz önünde bulundurulduğunda (bk. yukarıda 87 paragraf), Mahkeme, bazı gerekliliklerin, seçim uyumsuzluklarını belirleyen organın tarafsızlığı ve bu bağlamda duruşların teşkil edebileceği önem açısından söz konusu maddeden kaynaklandığını düşünmektedir.

97. Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesinde güvence altına alınan serbest seçim hakkı bağlamında, tarafsızlığa ilişkin gerekli güvenceler ile, alınan kararın siyasi görüşlere değil yalnızca olgusal ve hukuki görüşlere dayanmasının sağlanması amaçlanmıştır. Seçim sonuçlarına ilişkin bir şikâyetin incelenmesi, farklı taraflar arasında siyasi bir çatışma haline gelmemelidir (bk. davaya uygulanabildiği ölçüde, *Georgian Labour Party / Gürcistan*, no. 9103/04, § 108, AİHM 2008).

98. Mahkeme, bu bağlamda, parlamento üyelerinin yapısı gereği “siyasi olarak tarafsız” olamayacaklarına hükmetmiştir (bk. *Ždanoka*, yukarıda anılan, § 117). Mahkeme, Belçika’da yürürlükte olan türdeki gibi bir sistemde, Parlamente’nin üyelerin seçiminde tek karar merci olması

durumunda, seçim sonuçlarına karşı yapılan itirazları inceleme süreci açısından iç hukukta öngörülen tarafsızlık güvencelerine özel bir hassasiyet gösterilmesi gerektiğine karar vermiştir.

99. Mahkeme, değerlendirmesinde gerekli gördüğü durumlarda gelişen standartlara ve diğer Avrupa ve uluslararası birimler tarafından verilen önerileri belirleyici olarak kabul etmeyerek dikkate alacaktır (bk. aynı anlamda, davaya uygulanabildiği ölçüde, *Muršić / Hrvatistan* [BD], no. 7334/13, § 111, 20 Ekim 2016). Bununla birlikte, Venedik Komisyonu, Seçim Konularında İyi Uygulama Kodunda, kendi seçimlerinde karar merci olan Parlamento nezdinde yapılan temyiz başvurularının siyasi nitelikli kararlara yol açabileceğini ve bu tarz temyiz başvurularının halihazırda bulundukları ilk derecede kabul edilebilir olduğunu ve bu tarz davalarda son derece mahkemelerine adli temyiz mükün olması gerektiğini kaydetmiştir (bk. yukarıda 32 paragraf). Komisyon, siyasi ve yanlı kararlar aleyhinde yeterince kurumsal ve usulü güvencelerin bulunması gerektiğini vurgulamıştır (bk. yukarıda 63 paragraf).

100. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (ODIHR) da Venedik Komisyonu ile benzer kaygılarını dile getirmiştir (bk. yukarıda 35 ve 36 paragraflar). Belçika'ya ilişkin raporlarında birçok kez Belçika yasalarınca sunulan mevcut sistemin, AGİT Üye Devletlerinin demokratik seçimlere ilişkin taahhütleri ile tutarsız olduğunu belirtmiştir (bk. yukarıda 37 paragraf).

101. Aynı şekilde BM İnsan Hakları Komitesi de seçim konularında, seçmenlerin oy pusulaları ve oy sayımının güvenilirliğine inanmaları açısından bağımsız bir oy inceleme ve sayım sürecinin, yargı denetimine erişimin veya eş değer bir sürecin gerektiğini beyan etmiştir (bk. yukarıda 39 paragraf).

102. Yukarıdaki bilgiler ışığında, Belçika yasalarınca ortaya konan sistemin, mevcut davanın koşullarında uygulandığı ölçüde, yeterince tarafsızlık güvencesi sunup sunmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır.

103. Mahkeme bu bağlamda, başvuranın şikayetinin ilk olarak Üyelik İnceleme Komitesi tarafından incelendiğini gözlemlemektedir. Kurulda, Valon Parlamentosuna seçilen üyeler arasından kura ile belirlenen yedi üye bulunmaktaydı (bk. yukarıda 29 paragraf). Kurul yalnızca parlamento üyelerinden oluşmaktaydı ve kanunlarda Parlamentoda farklı siyasi grupları temsil etme gerekliliği bulunmamaktaydı.

104. Hükümet, Parlamantonun, Üyelik İnceleme Komitesinde yer alan ve başvuranın seçimlere katıldığı bölgede seçilen iki üyesinin kurul içindeki danışmada veya oylamada yer almadığını beyan etmiştir ve başvuran buna karşı çıkmamıştır. Bununla birlikte, Mahkeme, olay tarihinde Valon Parlamentosunun İç Tüzüğünde ilgili parlamento üyelerinin görevden çekilmesine ilişkin herhangi bir hüküm veya düzenleyici belge bulunmadığını ve danışma veya oylamada yer almaktan gönüllü olarak vazgeçtiklerini gözlemlemektedir. Ayrıca, kurulun raporunun vardığı sonuçlar, söz konusu üyelerin, başvuranın şikayetinin incelendiği müzakerelerde hazır bulunduğunu ve Parlamento Genel Kuruluna sunulacak, başvuranın şikayetinin esaslarına ilişkin görüşleri içeren son rapora dair oy kullandıklarını göstermektedir (bk. yukarıda 16 paragraf).

105. Her hâlükârda, Üyelik İnceleme Komitesinin görüşleri raporun vardığı sonuçları uygulamayan Valon Parlamentosu Genel Kuruluna sunulmuştur. Başvuranın doğru bir şekilde belirttiği gibi, Belçika yasaları uyarınca başvuranın şikayetine ilişkin karar verebilecek güce sahip tek organ Valon Parlamentosudur (bk. yukarıda 24 ve 29. paragraflar). Üyeliklerin incelenmesi boyunca, Valon Parlamentosunun üyelikleri henüz doğrulanmamış ve başvuranın da görev aldığı seçim bölgesinde seçilmiş olanlar dahil olmak üzere tüm yeni seçilmiş üyeleri başvuranın şikayetine ilişkin oy kullanmıştır.

106. Bu sebeple, Venedik Komisyonunun önerilerinin aksine (bk. yukarıda 32, 33 ve 63. paragraflar), başvuranın seçim bölgesinde seçilen, rakibi olan üyeler Valon Parlamentosu Genel Kurulunun oylamasına dahil

edilmiştir. Dolayısıyla, karar, başvuranın şikâyeti sağlam temelli ilan edilmiş olsaydı, seçimlerinin doğruluğu sorgulanabilecek olan ve menfaatleri başvuranınkiyle çatışan parlamento üyelerinden oluşan bir organ tarafından alınmıştır. Bununla beraber, Mahkeme, hâlihazırda parlamento üyesi olarak atanması reddedilen bir kişinin, seçimlerin yasaya uygunluğu inceleyen organın, diğer siyasi partileri temsil eden üyelerinin çoğunluğunun kendi çıkarlarının aksi yönünde bir çıkarları olduğundan korkmak için meşru gerekçeleri olduğu kararını vermiştir (see *Grosaru*, cited above, § 54).

107. Mahkeme, sadece veya esasen muhalefet aleyhine yapılmış görünen ve özellikle nitelikleri gereği, muhalefetteki siyasi partilerin bir gün iktidara gelme şanslarını ortadan kaldıran tüm tedbirleri, büyük bir özenle incelemek zorunda olduğunu yineler (bk. *Tănase*, yukarıda anılan, § 179). Mevcut davada, yukarıda bahsedilen hususlar hakkında alınan siyasi nitelikli kararların riskleri (bk. yukarıda 103-106 paragraflar) uygulanabilir oylama kurallarınca giderilmemiştir. Başvuranın şikâyetine ilişkin karar salt çoğunluk tarafından alınmıştır. Bu tarz bir oylama düzenlemesi, bir kısım azınlığın da varlığına rağmen muhtemel çoğunluğun kendi görüşlerini uygulamasını mümkün kılmıştır. Bu sebeple, Venedik Komisyonunun önerilerinin aksine (bk. yukarıda 64 paragraf), söz konusu davada herhangi bir ayarlama olmadan uygulanan salt çoğunluk oylamasına dair kural, 25 Mayıs 2014 tarihindeki seçimlerden önce Valon Parlamentosunda temsil edilmeyen bir siyasi partinin adayı olan başvuranı yanlış bir karardan koruyacak nitelikte değildi.

108. Başvuranın şikâyeti, yeterince tarafsızlık güvencesi sunmayan bir organ tarafından incelenmiştir.

(β) Karar organının takdir yetkisi

109. Mahkeme, seçim konularındaki karar organının takdir yetkisinin aşırı olamayacağına, iç hukuk hükümleri gereğince yeterli netlikle sınırlandırılması gerektiğine hükmetmiştir (bk. yukarıda 70 paragraf).

Uygulanabilir kurallar kesin ve net olmalıdır (bk. *Ždanoka*, yukarıda anılan, § 108). Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesinde, Devlet tarafından alınan her tedbirin “hukuka uygun” olmasına açıkça atıfta bulunulmasa da hukukun üstünlüğü ilkesi - demokratik bir toplumun temel ilkelerinden birisi- Sözleşme’nin tüm maddelerinin özünde yer almaktadır (bk. *Amuur / Fransa*, 25 Haziran 1996, § 50, Derlemeler 1996-III, ve *G.K. / Belçika*, yukarıda anılan, § 57). Söz konusu ilke, Devletin, genel anlamda, Sözleşme ve özellikle Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi kapsamındaki yükümlülüklerini güvence altına almak için düzenleyici bir çerçeve yürürlüğe sokmasını gerektirmektedir (bk. *Paunović ve Milivojević / Sırbistan*, no. 41683/06, § 61, 24 Mayıs 2016).

110. Somut davada, olay tarihinde, başvuranın Özel Kanunun kurumsal reforma dair 31. maddesi ve Valon Parlamentosu İç Tüzüğü’nün 7. maddesi kapsamında açılan şikâyetlerini çözmek adına ne hukukta ne de Valon Parlamentosu İç Tüzüğü’nde bir usul sağlanmıştır.

111. Söz konusu iki hüküm Valon Parlamentosuna, seçim usullerinin geçerliliği ve üyelerinin üyelikleri ile ilgili ortaya çıkan uyuşmazlıklara ilişkin karar vermek adına münhasır yetki vermektedir. Bu hükümler, Üyelik İnceleme Komitesinin yapısını tanımlamakta ve bir seçime ilişkin şikâyetlerin geçerli olması için yazılı olmasını, adaylardan biri tarafından imzalanmasını, başvuranın kimliği ve ikamet adresini içermesini ve sonuçların yayınlanmasından sonraki on gün içinde (ve her halükârda üyeliklerin incelenmesinden önce) ilgili parlamento katibine tebliğ edilmesini gerektirmektedir. Üyelik İnceleme Komitesinin seçimlere ilişkin her şikâyet ve belgeyi alması ve kurulun tespitleri üzerine nihai kararı veren Parlamento Genel Kuruluna rapor etmesi gerektiğini özellikle belirtmişlerdir.

112. Bununla birlikte, Valon Parlamentosunun başvuranın şikâyeti gibi şikâyetlere ilişkin karar verirken uygulayabileceği kriterler, uygulanabilir iç hukuk hükümlerinde yeterince açık bir şekilde ortaya konmamıştır (bk. davaya uygulanabileceği ölçüde, *Rıza ve Diğerleri*, yukarıda anılan, § 176).

Aynı şekilde, bu hükümler bir şikâyeti onamak üzere verilen kararların etkilerini açıklamamış, bu özel durumda, yeniden sayımın yapılması veya seçimin geçersiz ilan edilmesi gerektiğini de belirtmemiştir.

113. Mahkeme, bu bağlamda ayrıca, Hükümetin görüşlerinde, mevcut davanın Valon Parlamentosunun Özel Kanunun 31. maddesi kapsamında aldığı ilk şikâyet olduğunu beyan ettiğini gözlemlemektedir (bk. yukarıda 59 paragraf). Ayrıca, Valon Parlamentosu başvuranın şikâyetini aldığında, Özel Kanun ve kendi İç Tüzüğünde seçimlerin geçerliliğine itiraz etmek için yeterince net bir usulün ortaya konmadığını görmekte zorlandığını kabul etmiştir (aynı kararda). Bu sebeple, başvurana usulü güvencelerin sağlanması amacıyla mevcut davanın amaçlarına yönelik bir usul ortaya konmuştur.

114. Mahkeme, bu koşullar altında, Valon Parlamentosunun takdir yetkisinin iç hukuk hükümlerince yeterince net bir şekilde sınırlandırılmadığını düşünmektedir.

(γ) Adil, tarafsız ve gerekçeli karar güvenceleri

115. Mahkeme, ayrıca seçimlere ilişkin uyumsuzluklara dair usulün, adil, tarafsız ve yeterince gerekçelendirilmiş bir karar güvencesi vermesi gerektiğine hükmetmiştir (bk. yukarıda anılan, *Podkolzina*, § 35, ve *Davydov ve Diğerleri*, § 275).

116. Özellikle, şikâyetle bulunan şahıslar, görüşlerini ifade etmek ve savunmalarında lehine olacağını düşündükleri her argümanı yazılı usulde veya uygun olması durumunda kamuya açık bir duruşmada ortaya koyabilecek fırsata sahip olmalılar. Bu yolla, çekişmeli usul hakları güvence altına alınmaktadır. Buna ek olarak, ilgili karar organınca gerekçelere ilişkin verilen basın açıklamasında, şikâyetçilerin argümanlarının etkili bir şekilde incelendiği ve uygun bir cevap verildiği açıklanmalıdır (bk. aynı anlamda, yukarıda anılan *Babenko*; *Davydov ve Diğerleri*, §§ 333-34; ve *G.K. / Belçika*, §§ 60-61).

117. Mevcut davada, ne olay tarihinde uygulandığı şekliyle Anayasa ne hukuk ne de Valon Parlamentosu, İç Tüzüğü üyeliklerin incelenmesi süreci boyunca bir yükümlülüğün bu tarz güvenceleri sunmasını sağlamamıştır (bk. yukarıda 23-29 paragraflar).

118. Bununla birlikte, başvuran, pratikte, Üyelik İnceleme Komitesi tarafından şikâyetinin incelendiği süre boyunca belirli usulü güvencelerden yararlanmıştır (bk. yukarıda 15 paragraf). Kendisi ve avukatı açık oturumda dinlenmiş ve kurul, tespitleri için gerekçeler sunmuştur. Ayrıca, Valon Parlamentosunun kararı da gerekçeliydi ve başvuran da bu hususta bilgilendirilmiştir.

119. Bununla birlikte, Mahkeme, başvurana süreç boyunca sunulan güvencelerin yeterli olmadığı kanısındadır. Uygulanabilir düzenleyici belgelerde ortaya konan bir usulün bulunmamasından dolayı, söz konusu güvenceler, Üyelik İnceleme Komitesi ve Valon Parlamentosu Genel Kurulu tarafından alınan takdire dayalı özel kararların sonucudur. Başvurularında ne erişilebilir ne de öngörülebilirlerdir (bk. diğer kararlar arasında, hukukun niteliğinin gerektirdiklerine ilişkin, tüm Sözleşme'ye mahsus, *De Tommaso / İtalya* [BD], no. 43395/09, §§ 106-09, 23 Şubat 2017). Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi ve Sözleşme'nin diğer hükümlerinin şartlarının, bir güvence haline geldiğini ve sadece bir amaç ifadesi veya pratik düzenleme olmadığını yineler (bk. *davaya uygulanabildiği ölçüde, Čonka / Belçika*, no. 51564/99, § 83, AİHM 2002-I). Bu, hukukun üstünlüğü ilkesinin sonuçlarından biridir.

120. Ayrıca, bu güvencelerin çoğu, başvurana karar organı olmayan ve hükümleri Valon Parlamentosu tarafından uygulanmayan Üyelik İnceleme Komitesi nezdinde (bk. yukarıda 118 paragraf) sağlanmıştır. Kuşkusuz, Valon Parlamentosu kararını gerekçelendirmiştir (aynı kararda). Bununla birlikte, Komite, Parlamentosunun atıfta bulunduğu aynı gerekçelerle başvuranın şikâyetinin kabul edilebilir ve sağlam temelli olduğu ve Charleroi bölgesindeki tüm oy pusulalarının yeniden sayılması gerektiği yönünde görüş

belirtmiş olsa da Parlamento, kurulun görüşlerini hangi gerekçeyle benimsemediğini açıklamamıştır (bk. yukarıda 21 paragraf).

121. Mahkeme, bu bağlamda, mevcut davadaki olaylardan çok sonra, 2017 yılında Valon Parlamento İç Tüzüğü'nün değiştirilmiş olduğunu ve ilgili seçim bölgeleri dışındaki seçim bölgelerini temsil eden parlamento üyeleri arasından kura çekilerek oluşturulan üç üyelik inceleme komitesi sunduklarını kaydeder (bk. yukarıda 30 paragraf). Ayrıca, Valon Parlamentosunun seçimlerine ilişkin şikâyetleri incelemek üzere olan usulleri teşkil eden düzenlemeler 25 Nisan 2018 tarihinde kabul edilmiştir. Düzenlemeler çeşitli usulü güvenceler sağlamaktadır: şikâyetler açık oturumda Üyelik İnceleme Komitesi tarafından incelenir, şikâyetle bulunan kişi duruşmaya girer ve savunmasını yaparken avukat yardımından faydalanabilir; kurul üyeleri sorular sorabilir, belge talep edebilir, tanıkları sorgulayabilir ve taslak kararlarını oluşturmada önce oy pusulalarının yeniden sayımını isteyebilir; ve taslak karar için gerekçeler sunulur (bk. yukarıda 31 paragraf).

(iii) Sonuç

122. Yukarıdaki görüşler ışığında, başvuranın şikâyetinin gerekli tarafsızlık güvencelerini sağlamayan (bk. yukarıda 108 paragraf) ve takdir yetkisi iç hukuk hükümlerince yeterince net bir şekilde sınırlandırılmamış bir organ tarafından incelendiği anlaşılmaktadır (bk. yukarıda 114 paragraf). Aynı şekilde, başvurana süreç boyunca takdir yetkisine dayanarak sunulan güvenceler yetersizdi (bk. yukarıda 119 paragraf). Bu sebeple, Mahkeme, başvuranın şikâyetlerinin, keyfilikten kaçınmak ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi ile uyumlu bir şekilde etkili bir inceleme sağlamak adına yeterli ve uygun güvence sunulan bir usulle giderilmediği sonucuna varmaktadır.

123. Dolayısıyla, söz konusu madde ihlal edilmiştir.

II. SÖZLEŞME'YE EK 1 NO.'LU PROTOKOLÜN 3. MADDESİ İLE BİRLİKTE SÖZLEŞME'NİN 13. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

124. Başvuran ayrıca, Valon Parlamentosu nezdinde yaptığı temyiz başvurusunun Sözleşme'nin 13. maddesi anlamında etkili bir yol teşkil etmediği hususunda şikâyetle bulunmuştur. Söz konusu madde şu şekildedir:

“Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.”

125. Mahkeme, seçim sonrası uyuşmazlıklara ilişkin davalarda, uyuşmazlıkların iç hukuk düzeyindeki bir adli yargı makamı tarafından incelenip incelenmediğine göre bir ayırım yapmıştır (bk. diğer kararlar arasında, yukarıda anılan, *Rıza ve Diğerleri*, § 94, ve yukarıda anılan, *Paunović ve Milivojević*, § 68, ilgili kararda yer alan diğer atıflar). İç hukukun, bir yargı makamının seçim sonrası uyuşmazlık görüşlerine yer verdiği durumlarda Mahkeme, davayı Sözleşme'nin 13. maddesi kapsamında ayrı bir incelemeye yer olmadığı veya söz konusu madde kapsamında ayrı bir sorunun ortaya çıkmadığı tespitine vararak, yalnızca Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi kapsamında incelemiştir (bk. örneğin, *Podkolzina*, yukarıda anılan, § 45; *Kerimova*, yukarıda anılan, §§ 31-32; *Gahramanlı ve Diğerleri*, yukarıda anılan, § 56; *Davydov ve Diğerleri*, yukarıda anılan, § 200; ve *Abdalov ve Diğerleri / Azerbaycan*, no. 28508/11 ve 33773/18, § 108, 11 Temmuz 2019).

126. Bir diğer yandan, seçim sonrası uyuşmazlıkların iç hukuk düzeyinde bir yargı makamı tarafından incelenmediği durumlarda Mahkeme, Sözleşme'nin 13. maddesi kapsamında şikâyetle ilişkin ayrı bir değerlendirme yapmıştır (bk. *Grosaru*, ve *Paunović ve Milivojević*, yukarıda anılan).

Dolayısıyla, mevcut davada bir yargı makamı tarafından inceleme yapılmaması sebebiyle Mahkeme, söz konusu madde kapsamında ayrı bir değerlendirme yapacaktır.

127. Mahkeme, ayrıca, bu şikâyetin yukarıda incelediği şikayet ile özünde bağlantılı olduğunu ve bu sebeple kabul edilebilir beyan edilmesi gerektiğini kaydeder.

A. Tarafların Beyanları

128. Başvuran, somut davada mevcut tek yol olan Valon Parlamentosu nezdinde şikâyetle bulunmanın, söz konusu organın tarafsız olmaması göz önünde bulundurulduğunda etkili bir yol olmadığını beyan etmiştir.

129. Hükümet, Belçika yasaları tarafından Valon Parlamentosu nezdinde temyiz başvurusu yapma şeklinde sunulan yolun, adayların seçime ilişkin bulundukları şikâyetleri çözüme kavuşturmayı mümkün hâle getirdiğini ileri sürmüştür. Böylesine bir yetkinin, yargı makamı olmayan bir organa verilmesi, Devletlerin bu kapsamda geniş bir takdir yetkisi bulunmasından dolayı, kendi başına Sözleşme'nin 13. maddesi ile uyumlu değildir. Dolayısıyla, Belçika'da genellikle seçim konularında Parlamento nezdinde yapılan temyiz başvurularının yapısı gereği hukuki olduğu kabul edilmektedir. Hükümet, ayrıca sistemin etkili şekilde uygulandığını göstermek amacıyla, seçimlerin geçersiz sayıldığı ve oyların yeniden sayıldığı Belçika parlamenter sisteminin tarihinden örnekler vermiştir. Dolayısıyla, başvuranın, şikâyetini incelemek için yetkili olan ve gücü, kararlarının tarafsızlığını güvence altına almış bir kanunca sınırlandırılmış bir organ nezdinde etkili bir yola erişimi olduğunu iddia etmişlerdir. Belçika kurum sisteminin özellikleri, parlamento özerkliğinin, Valon Parlamentosunun etkili yol şartlarını gerektiği gibi sağlaması için var olduğu ve devam ettiği anlamına gelmektedir.

B. Mahkeme'nin Değerlendirmesi

1. Mahkeme'nin içtihadında ortaya konmuş ilkeler

130. Sözleşme'nin 13. maddesi, Sözleşme hak ve özgürlüklerinin özünü, iç hukuk kurallarında hangi biçimde olursa olsun güvence altına alacak şekilde uygulamak için ulusal düzeyde mevcut bir yol sağlamaktadır. Bu sebeple, Sözleşme'nin 13. maddesinin etkisi, Sözleşme kapsamındaki “savunulabilir şikâyetin” özünü çözümleyebilmek için bir iç hukuk yolunun hükmü ve mağduriyetin uygun bir yolla giderilmesini gerektirmektedir (bk. davaya uygulanabildiği ölçüde, *Chahal / Birleşik Krallık*, 15 Kasım 1996, § 152, Derlemeler 1996-V; *Kudla / Polonya* [BD], no. 30210/96, § 157, AİHM 2000-XI; *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu / Romanya* [BD], no. 47848/08, § 148, AİHM 2014; ve *N.D. ve N.T. / İspanya* [BD], no. 8675/15 ve 8697/15, § 240, 13 Şubat 2020).

131. Sözleşme'nin 13. maddesi kapsamındaki yükümlülüğün kapsamı, başvuranın şikâyetinin niteliğine bağlı olarak değişmektedir. Bununla birlikte, Sözleşme'nin 13. maddesinin gerektirdiği yol, hukukta olduğu kadar pratikte de “etkili” olmalıdır (bk. örneğin, *İlhan / Türkiye* [BD], no. 22277/93, § 97, AİHM 2000-VII; *Khlaifia ve Diğerleri / İtalya* [BD], no. 16483/12, § 268, 15 Aralık 2016; ve *De Tommaso*, yukarıda anılan, § 179). Sözleşme'nin 13. maddesi anlamında bir “yolun” “etkililiği”, başvuranın lehine olan bir sonucun kesinliğine bağlı değildir. Söz konusu hükümde atıfta bulunulan “makam” da bir yargı makamı olmak zorunda değildir; fakat bu durumda, sunduğu yetki ve güvenceler, nezdindeki yolun etkili olup olmadığını belirtmeye ilişkindir. Ayrıca, bir yol tek başına Sözleşme'nin 13. maddesinin gerektirdiklerini tamamen karşılayamıyorsa da iç hukuk kapsamında öngörülen yolların tamamı bunu sağlayabilir (bk. *Kudla*, § 157, ve *Khlaifia ve Diğerleri*, § 268, yukarıda anılan).

2. Söz konusu ilkelerin mevcut davada uygulanması

132. Mahkeme'nin Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesinin ihlal edildiği kararını vermesi sebebiyle (bk. yukarıda 123 paragraf), başvuranın “savunulabilir” bir argüman sunduğu, dolayısıyla Sözleşme ve Protokol kapsamındaki haklarına yönelik ihlallere ilişkin şikâyetle bulunabileceği etkili bir yol sunulması ve mağduriyetinin uygun bir şekilde giderilmesi gerektiği sonucuna varılabilir (bk. aynı anlamda, *De Tommaso*, yukarıda anılan, § 181).

133. Başvuranın bölgesindeki seçim sonuçlarına itiraz etmesi ve bazı oy pusulalarının yeniden sayılmasını talep etmesinden dolayı sunulan mevcut yolun “etkili” olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır, zira bu yol iddia edilen ihlali veya devam etmesini engelleyebilir veya hâlihazırda var olan bir ihlal sebebiyle mağduriyetin uygun bir şekilde giderilmesini sağlayabilir.

134. Mevcut davada, başvuran Valon Parlamentosuna seçim sonuçlarına ilişkin şikâyetle bulunma imkânını kullanmıştır. Belçika'daki mevcut sistemden ötürü, Valon Parlamentosunun kararını takiben seçim sonuçlarına ilişkin şikâyetle bulunmak için başka bir yol bulunmamaktadır. Zira, iç hukuk, Valon Parlamentosuna üyelerine ilişkin seçimlerin geçerliliğine dair karar almak için münhasır yetki verilmesini sağlamaktadır (bk. yukarıda 24 paragraf). Bu hükümler uyarınca, mahkemeler seçim sonrası konulara ilişkin uyuşmazlıkları çözme yetkisine sahip olmadıklarını belirtmişlerdir (bk. yukarıda 26 paragraf).

135. Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi kapsamında Valon Parlamentosu nezdindeki şikâyetlere ilişkin usulün, başvuranın şikâyetlerinin etkili olarak incelenmesini sağlayan yeterli ve uygun güvenceleri sunmadığı sonucuna varmıştır (bk. yukarıda 122 paragraf). Dolayısıyla, söz konusu güvencelerin olmamasından ötürü, bu yol Sözleşme'nin 13. maddesi anlamında “etkili” görülemez.

136. Bu tespit, Mahkeme'nin, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmesi için yeterlidir.

137. Mahkeme, Sözleşme'nin 13. maddesinde atıfta bulunulan “makamın” tam anlamıyla bir yargı makamı olması gerekmediğine karar vermiştir (bk. *Kudla*, § 157, ve *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu*, § 149, yukarıda anılan). Seçim sonuçları ve koltukların dağılımına ilişkin seçim sonrası uyuşmazlıkları ile ilgili bir davada, yetkili makamın yeterli tarafsızlık güvencesi sunması, takdir yetkisinin iç hukuk hükümleri tarafından yeterince net bir şekilde sınırlandırılabilmesi ve adil, tarafsız ve yeterince gerekçelendirilmiş karar güvenceleri sunacak bir usul için gerekli ve yeterlidir (bk. yukarıda 70 paragraf).

138. İkincillik ilkesi ve Avrupa'da var olan çeşitli seçim sistemleri dikkate alındığında (bk. yukarıda 40-47 paragraflar), Sözleşme'nin gerekliliklerini karşılamak için ne tür bir yol sağlanmasını gerektiğini belirlemek Mahkeme'nin görevi değildir (bk. davaya uygulanabildiği ölçüde, *Paunović ve Milivojević*, yukarıda anılan, § 60). Güçler ayrılığı ilkesiyle yakından bağlantılı olan bu soru, Sözleşmeci Devletlere kendi seçim düzenlerine ilişkin verilen geniş takdir yetkisi kapsamına girmektedir (bk. *Hirst*, yukarıda anılan, § 61, ve *Ždanoka*, yukarıda anılan, § 115, ilgili kararda yer alan diğer atıflar).

139. Bununla birlikte, ilk derecede veya yargı makamı olmayan bir makam tarafından verilen bir kararın sonucunda sunulan yargı veya yargı benzeri bir yolun, prensipte Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesini karşıladığı kaydedilmelidir.

III. SÖZLEŞMENİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI

140. Sözleşme'nin 41. maddesi aşağıdaki gibidir:

“Eğer Mahkeme bu Sözleşme veya Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmecî Tarafın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırılabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.”

A. Tazminat

1. Maddi Tazminat

141. Başvuran, Valon Parlamentosuna seçilme şansını kaybederek tazmin gerektiren bir zarara maruz kaldığını beyan etmiştir. Mevcut koşulları göz önünde bulundurarak, seçimi kaybetme şansının %75 civarında olduğunu tahmin etmiştir. Seçilmesi durumunda kendisine ödenecek ödenekler dikkate alındığında ve ilgili yasama dönemi boyunca mesleki faaliyetlerinden alınan ücret çıkarıldığında, maruz kaldığı maddi zararı 108.415,16 avro olarak değerlendirmiştir.

142. Hükümet, başvuranın talebinin, yeni bir sayım olması durumunda başvuranın seçileceğine ilişkin delilinin bulunmaması sebebiyle reddedilmesi gerektiğini beyan etmiştir.

143. Mahkeme, başvuranın şikâyetinin etkili bir şekilde incelenmesi için yeterli ve uygun güvencelerin sunulması durumunda, seçim sürecinin sonucunun ne olacağına ilişkin bir tahminde bulunamayacağı kanısındadır (bk. aynı anlamda, *Grosaru / Romanya*, no. 78039/01, § 67, AİHM 2010). Bu sebeple, Mahkeme, başvuranın maddi tazminat talebini reddetmiştir.

2. Manevi Tazminat

144. Başvuran, seçim süreci gibi demokrasilerin esası ile bağlantılı olan, kısmen tarafsız ve bağımsız bir makam nezdinde etkili bir yoldan yararlanamamasının kendisini derin bir adaletsizlik duygusu içerisine düşürdüğünü ifade etmiştir. Bu sebeple, 2.000 avro talep etmiştir.

145. Hükümet, başvuranın talebi ile Mahkeme’nin yapabileceği tespitler arasında herhangi bir illiyet bağı bulunmadığını beyan etmiştir. Hükümete

göre, olası bir ihlal tespiti başvurana tek başına yeterli adli tazmin teşkil edecektir.

146. Bu sebeple, Mahkeme, davaya özgü koşulların ışığında, kararda bir ihlal tespiti yapılmasının yeterli tazmin sunmaması sebebiyle söz konusu yargılamaların tartışmasız bir şekilde başvuranın manevi hasar yaşamasına sebep olduğu kanısındadır (bk. aynı anlamda, *G.K. / Belçika*, no. 58302/10, § 73, 21 Mayıs 2019). Bu sebeple, başvurana talep edilen 2.000 avro tazminatın verilmesine hükmetmiştir.

B. Masraflar ve giderler

147. Başvuran, kendisini temsil eden avukatlar tarafından faturalandırılmış bir harçlar ve giderler dökümü sunmuştur. Avukatları saatlik oranı 80 avro olan bir fiyatlandırma yapmışlardır. Taleplerini desteklemek için faturalar çıkaran başvuran, masraflar ve giderler açısından toplamda 12.915,14 avro talep etmiştir.

148. Hükümet herhangi bir görüş belirtmemiştir.

149. Mahkemenin içtihadına göre, bir başvuran, ancak masraf ve giderlerin fiilen ve zorunlu olarak yapıldığını ve miktar olarak makul olduğunu belgelendirebildiği takdirde bunların geri ödenmesi hakkına sahiptir. Mahkeme, somut davada, elinde bulunan belgeleri ve yukarıda belirtilen kriterleri dikkate alarak, başvurana talep edilen miktarın ödenmesinin uygun olduğu kanaatindedir.

C. Gecikme Faizi

150. Mahkeme, gecikme faizinin Avrupa Merkez Bankasının marjinal faiz oranına üç puan eklenmek suretiyle elde edilecek oran üzerinden hesaplanmasının uygun olduğu kanaatindedir.

BU GEREKÇELERLE, MAHKEME, OY BİRLİĞİYLE,

1. Başvurunun kabul edilebilir olduğuna;
2. Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesinin ihlal edildiğine;
3. Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine;
4. (a) Davalı Devlet tarafından, başvurana üç ay içerisinde:
 - (i) Manevi tazminat olarak, miktara yansıtılabilecek vergiler hariç olmak üzere, 2.000 avro (iki bin avro) ödenmesine;
 - (ii) Masraflar ve giderler olarak, miktara yansıtılabilecek vergiler hariç olmak üzere, 12.915,14 avro (on iki bin dokuz yüz on beş avro on dört kuruş) ödenmesine;
- (b) Yukarıda bahsi geçen üç aylık sürenin bittiği tarihten itibaren ödeme gününe kadar geçen sürede, yukarıda bahsedilen miktara, Avrupa Merkez Bankasının söz konusu dönem için geçerli olan marjinal faiz oranına üç puan eklenmek suretiyle elde edilecek oran üzerinden basit faiz uygulanmasına;
5. Başvuranın adil tazmine ilişkin diğer taleplerinin reddedilmesine *karar vermiştir.*

Johan Callewaert
Yazı İşleri Müdür Yardımcısı

Linos-Alexandre Sicilianos
Başkan

MUGEMANGANGO / BELÇİKA KARARI

Sözleşme'nin 45 § 2 ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 74 § 2 maddesi uyarınca, bu karara, aşağıda yer alan ayırık görüşler eklenmiştir:

- (a) Hâkimler Turković ve Lemmens'in müşterek mutabık görüşü;
- (b) Hâkimler Lemmens ve Sabato'nun müşterek mutabık görüşü;
- (c) Hâkim Wojtyczek'in mutabık görüşü.

L.-A.S.

J.C.

HÂKİMLER TURKOVIĆ VE LEMMENS’İN MÜŞTEREK MUTABIK GÖRÜŞÜ

(Tercüme)

1. Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi ve Sözleşme’nin 13. maddesinin ihlal edildiği hususunda hemfikiriz.

Bu ayrık görüşte, Sözleşme’nin 13. maddesi kapsamındaki gerekçenin bir yönünü, seçim sonuçlarına itiraz etmek için söz konusu maddede sunulan yol açısından vurgulamak isteriz.

2. Sözleşme’nin 13. maddesi ile bağlantılı olarak, kararda, başvuranın şikâyetleri ilk ve son derecede inceleyen Valon Parlamentosunun, başvuranın şikâyetlerinin etkili incelenmesini güvence altına alacak yeterli ve etkili güvenceleri sunmaması sebebiyle başvuranın “etkili bir yola” erişemediği sonucuna varılmaktadır (bk. kararın 135. paragrafı). Saygıdeğer meslektaşlarımız için bu sonuç, Sözleşme’nin 13. maddesinin ihlal edildiğini tespitine varmak için yeterlidir (bk. kararın 136. paragrafı). Daha fazla incelemede bulunmamışlardır. Kendi seçim sistemlerini düzenlemenin, Sözleşmecî Devletlerin takdir yetkisine dâhil olduğunu göz önünde bulundurmaktadırlar (bk. kararın 138. paragrafı). Bununla birlikte, “yargı veya yargı benzeri bir yolun, prensipte Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesini karşıladığı” önerisinde bulunmaktadırlar (bk. kararın 139. paragrafı).

3. Mahkeme’nin görüşlerinin ikincillik ilkesine bağlı olsak da, bizler, Mahkeme’nin daha net bir duruş sergilemesini ve parlamento tarafından seçim konularına ilişkin alınan kararlar hakkında hukuki veya yarı hukuki bir yol sunmak için Sözleşme’nin 13. maddesinden usule uygun bir yükümlülük anlamı çıkarmasını tercih ederdik.

Sözleşme’nin 13. maddesinin bu şekilde yorumlanması, Avrupa Konseyine üye devletlerin anayasal sistemlerinde gözlemlenebilen

gelişmelerle tam anlamıyla uyumlu olacaktır. Mahkeme, hâlihazırda 2010 yılında “[bu] Devletlerin çoğunun yargı denetimini benimsediği ve sadece birkaçının seçimlerin siyasi olarak denetlenmesini devam ettirdiğini” kaydetmiştir (bk. *Grosaru / Romanya*, no. 78039/01, § 56, AİHM 2010). Mevcut kararda vurgulanan mevcut sistemler açısından bakıldığında, devletlerin büyük çoğunluğunda hukuki yolların ulaşılabilir olduğu görülebilir (bk. kararın 44-45. paragrafları). Aslında, Belçika da dâhil olmak üzere, yalnızca “birkaç Devlet” seçime ilişkin uyuşmazlıkların Parlamento tarafından, kararlarına karşı herhangi bir temyiz başvurusu ihtimali olmadan, çözümlendiği bir sistemi devam ettirmiştir (bk. kararın 41-42. paragrafları).

4. Aynı şekilde Venedik Komisyonu da bir şikâyetin yalnızca Parlamento'ya yapılabilmesi olasılığının, etkili bir yolun gerekliliklerini karşılayamayacağı kanısındadır. “Kendi seçimlerine ilişkin temyiz başvurularının parlamento nezdinde yapılmasını önlemek” için yapılacak bir şeyin olmadığı durumlarda, mahkemenin nihai kararı verebilmesi için bir mahkeme nezdinde temyiz başvuruları mümkün olmalıdır. “Seçim temyizlerinin mahkemelerin denetimi dışındaki siyasi hususlara ilişkin olmadığı durumlarda, serbest seçim hakkının korunması bir kanun yolunun mevcut olduğunu zımnen ifade etmektedir (Venedik Komisyonu tarafından yapılan üçüncü taraf yorumları; bk. kararın 63. paragrafı).

Bir yargı makamı nezdinde bir yol şartı koşmak muhtemelen gerekli olmayacaktır. Yarı hukuki bir makam da yeterli usulü güvenceleri sunması şartıyla Sözleşme'nin 13. maddesinin gerekliliklerini karşılayacaktır (bk. kararın 137. paragrafı ve atıfta bulunulan diğer kararlar).

5. Mevcut karardan hangi sonuçlar çıkarılabilir?

Karara göre, teoride, Devletlerin en azından son derecede, parlamento nezdindeki şikâyet ile hukuki veya yarı hukuki bir makam nezdindeki temyizler arasında bir seçenekleri bulunmaktayken, pratikte yalnızca ikinci seçeneğin mevcut olduğuna inanmak için makul gerekçeler bulunmaktadır (bk. aynı anlamda, meslektaşımız Hâkim Wojtyczek'in mutabık görüşü, 9.

paragraf). Karar organının karşılaması gereken koşullardan biri tarafsızlık olsa da sonuçları tartışmalı gelecek seçimleri teşkil eden bir parlamentonun, nesnel olarak tarafsız olduğunun değerlendirildiğini görmek zordur (bk. Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi ile bağlantılı olarak, kararın 70. ve 94-108. paragrafları). Mahkeme’nin hâlihazırda hükmettiği gibi, özellikle kendi seçimleri veya farklı siyasi partilerin parlamento içerisinde edebilecekleri farklı etkiler açısından sonuçları olabilecek bir karar vermeleri gerektiği durumlarda “Parlamento üyeleri yapısı gereği “siyasi olarak tarafsız” olamazlar” (bk. *Ždanoka / Letonya* [BD], no. 58278/00, § 117, AİHM 2006-IV, somut kararın 98. paragrafında anılan),

Bu sebeple, parlamento nezdindeki bir şikâyet, temyiz olasılığı olmadan Sözleşme’nin 13. maddesinin gerekliliklerini nasıl karşılar?

HÂKİMLER LEMMENS VE SABATO’NUN MÜŞTEREK MUTABIK GÖRÜŞÜ

(Tercüme)

1. Sözleşme’ye Ek 1 No. lu Protokolün 3. maddesi ve Sözleşme’nin 13. maddesinin ihlal edildiği hususunda hemfikiriz.

Bu ayrık görüşte, Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi kapsamındaki gerekçenin bir yönünü, karar organınca seçime ilişkin meselelerde sahip olunan takdir yükümlülüğü yönünden vurgulamak isteriz.

2. Mahkeme, kararın 70. paragrafında, temyiz başvurularının etkili incelenmesi için, seçim sonuçlarına yapılan itirazlara ilişkin karar verme sürecinde, Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesi kapsamında karşılanması gereken üç koşul ortaya koyar. Bu koşullardan ikincisi şöyledir; “[yetkili organ} tarafından sahip olunan takdir yetkisi aşırı olmamalıdır; iç hukuk hükümleri tarafından yeterince net bir şekilde sınırlandırılmalıdır”. Bu koşul, kararın 109. paragrafında yinelenmiştir.

Söz konusu koşulun temelinde, *Podkolzina / Letonya* (no. 46726/99, § 35, AİHM 2002-II) kararı bulunmaktadır. Bu dava, başvuranın isminin, yeterli derecede Letonca bilmediği iddiasıyla parlamento seçimlerindeki adaylar listesinden kaldırılmasına dair bir karara ilişkindir. Mahkeme, Devletlerin, uygunluk koşullarını belirlerken geniş bir takdir yetkisine sahip olduklarına fakat bir adayın söz konusu koşulları sağlayamadığını tespit eden kararların, keyfi kararları önlemekten kaçınmak adına çerçevelendirilen çeşitli kriterler ile uyumlu olması gerektiğine ve dolayısıyla karar verme sürecinin mevcut kararın 70. paragrafında atıfta bulunulan üç koşulu karşılaması gerektiğine hükmetmiştir (bk. *Podkolzina*, yukarıda anılan, § 35). Bu durumda, Mahkeme, “başvuranın dil bilgisini değerlendirme sorumluluğunun meseleye ilişkin aşırı yetkiye sahip sivil bir şahsa bırakılmış olması” sebebiyle ikinci koşulun karşılanmadığını tespit etmiştir (aynı kararda, § 36).

Podkolzina davasından bu yana, söz konusu “takdir yetkisi” her zaman iç hukukta ortaya konan bazı “koşullar” dâhilindeki yetkili makamın değerlendirmesi ile bağlantılı olarak yorumlanmıştır. Bu koşullar, adayların yeterliliği (bk. *Podkolzina* kararının yanı sıra, yukarıda anılan, *Ādamsons / Letonya*, no. 3669/03, §§ 121 ve 125, 24 Haziran 2008, ve *Ofensiva tinerilor / Romanya*, no. 16732/05, §§ 56-59, 15 Aralık 2015), bir seçimin hukukiliği ve seçim sonuçlarının geçerliliği (bk. *Kovach / Ukrayna*, no. 39424/02, §§ 54 ve 57-59, AİHM 2008, ve *Rıza ve Diğerleri / Bulgaristan*, no. 48555/10 ve 48377/10, §§ 143 ve 172-76, 13 Ekim 2015), seçim sonuçları temelinde koltukların dağılımı (bk. *Grosaru / Romanya*, no. 78039/01, §§ 47 ve 49-52, AİHM 2010), veya seçilmiş bir temsilcinin istifasının geçerliliğine (bk. *G.K. / Belçika*, no. 58302/10, §§ 57-59, 21 Mayıs 2019) ilişkin olabilir.

Mevcut davada, Üyelik İnceleme Komitesi ve Valon Parlamentosu Genel Kurulunun izleyeceği usule ilişkin net kuralların olmaması ve belirli bir usule ilişkin düzenlemenin başvuranın davasının gereklilikleri için benimsenmesi (bk. kararın 110-11 ve 113. paragrafları) bizce parlamentonun takdir yetkisinin kapsamına ilişkin koşullar ile bağlantılı değildir.

3. Aslında, usul *Podkolzina* (yukarıda anılan, § 35) kararında ortaya konan üçüncü koşulun konusunu teşkil etmektedir: “Usul... adil ve tarafsız bir karar güvencesi sunan ve ilgili makam tarafından gücün kötüye kullanımını önleyen bir nitelikte olmalı”. Bu durum somut kararın, “usul, adil, tarafsız ve yeterince gerekçelendirilmiş bir karar güvencesi verecek bir nitelikte olmalı” ibaresinin yer aldığı 70. paragrafında yinelenmektedir; bu koşulun uygulanması kararın 115-21. paragraflarında “Adil, tarafsız ve gerekçeli karar güvenceleri” başlığı altında değerlendirilmiştir. Usule ilişkin net kuralların olmamasına atıfta bulunulması söz konusu incelemenin bağlamındadır (bk. kararın 117. paragrafı).

Biz, bu durumun, söz konusu faktörün ilgili olduğu bağlamın içinde olduğu kanısındayız. Önceden tanımlanmış, usule ilişkin net kuralların

olmaması durumunda, seçim sonrası uyuşmazlıklara ilişkin sistem, muhtemel istismlara karşı olanları korumayacaktır.

4. Yukarıda anılan iki koşul arasında -karar organının takdir yetkisi ve usuli güvencelere ilişkin- bir karışıklığın, kararın gerekçelendirilmesinde etkili olduğundan korkuyoruz.

HÂKİM WOJTYCZEK’İN MUTABİK GÖRÜŞÜ

1. Mevcut kararın hüküm kısmına tamamen katılmakla birlikte, gerekçeye ilişkin bazı çekincelerimi belirtmek isterim. Bu çekinceler bir yandan Sözleşme’nin yorumlanmasının genel metodolojisine ilişkin, diğer bir yandan seçim yasasının birtakım detaylı meselelerine ilişkindir.

2. Dava, antlaşmanın yorumlanmasına ilişkin önemli hususlar ortaya koymaktadır. Parlamentonun, üyelerinin seçimlerine dair tartışmalara ilişkin hüküm verme yetkisinin, Avrupa Konseyi üye devletlerinin bazılarına ait olması ile bağlantılıdır.

3. Sözleşme yorumlanırken, ön sözünde yer alan ilkeler dikkate alınmalıdır. Ön sözde yer alan üç unsur, özellikle konuyla alakalı görünmektedir. İlk olarak, ön söz bize “Avrupa Konseyinin amacının üyeleri arasında daha yakın bir birliğin gerçekleştirilmesi” olduğunu hatırlatmaktadır. Herhangi bir şüphenin söz konusu olması durumunda, Mahkeme, Yüksek Sözleşmeci Taraflar arasında daha yakın bir birliğin gerçekleştirilmesi amacına katkıda bulunan bir yorumu tercih etmeli ve bu taraflar arasında ayrılıklara yol açabilecek yorumlayıcı kararlardan kaçınmalıdır. Sözleşme’nin yorumlanması ve uygulanması, çeşitli yasal gelenekleri bağdaştıran ve farklı yasal sistemlere uyum sağlayan hukuki çözümler tasarlamak amacıyla olmalıdır. İkinci olarak, önsözde “İnsan Haklarına yönelik ortak bir anlayış ve uygulama” hususuna bir atıfta bulunmaktadır. Üçüncü olarak, önsözde ayrıca “hemfikir ve ortak siyasi gelenekler, idealler, özgürlük ve hukukun üstünlüğü mirasına sahip olan Avrupa ülkeleri”ne atıfta bulunmaktadır.

“İnsan Haklarına yönelik ortak bir anlayış” ve “ortak siyasi gelenekler, idealler, özgürlük ve hukukun üstünlüğü mirası” Avrupa kolektif insan haklarının korunması projesine net sınırlar çizmekte ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından güvence altına alınan yetkilerin sınırlarını yeniden belirlemektedir. Genel anlamda tüm sistemin dinamiği ve özellikle sözde

“evrimsel yorumlama”, ortak fikirler ve ilkelerin ötesine geçmemeli ve - mümkün olduğunca- ortak yerel mirasa ait olduğu kabul edilmeyen yasal standartları empoze etmekten kaçınmalıdır (karşılaştırm, *Firth ve Diğerleri / Birleşik Krallık*, no. 47784/09 ve 9 diğer başvuru, 12 Ağustos 2014, 3. paragraf kararına eklenen muhalif görüşüm; ve hâkimler Pejchal ve Wojtyczek’in *Orlandi ve Diğerleri / İtalya* (no. 26431/12 ve diğer 3 başvuru, 14 Aralık 2017, 2. ve 5. paragraflar) kararına eklenen müşterek muhalif görüşleri). Bu bağlamda, “İnsan Haklarına yönelik ortak bir anlayış” ve “ortak siyasi gelenekler, idealler, özgürlük ve hukukun üstünlüğü mirasına” yönelik atıflar ayrıca “Sözleşme’nin ulusal anayasal kimlikleri koruyacak bir biçimde yorumlanması” talimatının yasal dayanağını teşkil etmektedir. Yersiz uluslararası müdahalelere karşı olan bu güvencelerin, ulusal anayasal kimliklerin kapsamını aştığı ve ortak anayasal mirası yeniden tanımlayan ulusal anayasa hukukunun diğer unsurlarını kapsadığı vurgulanmalıdır (karşılaştırm, *Baka / Macaristan* [BD], (no. 20261/12, 23 Haziran 2016, 14. paragraf) kararına eklenen muhalif görüşüm).

Sözleşme’nin ön sözünde atıfta bulunulan kolektif insan haklarının uygulanması, genel ve ortak ilkelerin ve ideallerin, insan haklarının korunmasının ortak standartlarını tanımlayan daha spesifik ve net hukuki kurallara dönüştürülmesini kapsamaktadır. İlk adım olarak, az veya çok belirsiz ortak ilke ve idealler somutlaştırılmakta ve Sözleşme’nin yasal hükümlerine dönüştürülmektedir. Bu da -gerekli olması ve antlaşmanın yorumlanmasına ilişkin uygulanabilir kurallarca ortaya konan katı sınırlar içerisinde yer alması durumunda- ikinci adım olarak, içtihat tarafından sınırlandırılabilir ve daha net ve yasal anlamda uygulanabilir hukuki kurallara dönüştürülebilir.

Aynı zamanda, Sözleşme’nin temelindeki ortak yasal mirasın ve bu mirasın yorumlanmasının tüm üye Devletlerin ortak hukuki kurallarının yalnızca yan yana getirilmesiyle eşitlenemeyeceği açıktır. Bir yandan temel ilkelerin ortak merkezi, diğer yandan ikincil öneme sahip ve hukukta yasal

görüş ve ulusal yaklaşımlar sunan hukuki sistemin unsurları arasında ayırım yapmak gereklidir. Temel ortak ilkelerin uygulanması, bazen ulusal hukuk sistemlerinin detaylı kuralları ile nadiren anayasal seviyedeki bazı hukuki kurallar ile çatışabilir. Dahası, hukukun üstünlüğü güvenceleri sistemindeki kör noktalar, ulusal anayasa geleneği içinde köklü olsalar da ortak anayasal mirasın merkezine ait değildir.

4. Parlamento meclislerinin, üyelerinin seçimine ilişkin uyuşmazlıklarda hüküm verme yetkisinin güçlendirilmesi, ilk olarak bu meclislerin monarşiye ve genel anlamda hükümetin yönetme gücüne karşı özerkliğini güvence altına alan bir tedbirdir. Bu çözüm, yargı makamının bugün sahip olduğu güvenilirliğe henüz ulaşamadığı bir süreç olan on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl anayasacılık sisteminde benimsenmiştir. A. Esmein bu sistemin mantığını, Fransız meşrutiyet rejimi bağlamında aşağıdaki ifadelerle açıklamıştır:

“« Chacune des Chambres est juge de l'éligibilité de ses membres et de la régularité de leur élection » 1. L. const. 16 juillet 1875, art. 10. C'est une prérogative qui a surtout une importance politique; c'est avant tout une arme défensive aux mains des assemblées contre le pouvoir exécutif. ... Si ce droit ne lui appartenait pas, en cas de contestation, il faudrait soumettre le litige aux tribunaux. On peut craindre encore de leur part une complaisance pour le pouvoir exécutif ou la formation de jurisprudences contraires ou changeantes, enfin, peut-être aussi des sentences légales mais inutilement rigoureuses. La Constitution fait de chaque Assemblée l'unique et souverain juge de ces questions, malgré les inconvénients qui peuvent résulter de ce système et dont il sera bientôt parlé. Le souci de leur indépendance prime toute autre considération.”

(A. Esmein, *Éléments de droit constitutionnel français et comparé*, Librairie de la société du Recueil Sirey, Paris, 1914, 6th ed., pp. 928-29)¹

Birçok ülkede uyuşmazlıkların parlamenter yargılanması sisteminin siyasetin kötü kullanımına yol açtığı göz önünde bulundurulduğunda, yerine aşama aşama yargı denetimine geçilmiştir.

Parlamento özerkliği, Avrupa ortak anayasal mirasının özüne ait olsa da, parlamento üyelerinin seçimine ilişkin uyuşmazlıklara dair hüküm verme yetkisi kesinlikle bu özün bir unsuru değildir. Ayrıca, davalı Devletin ulusal hukuk sistemi perspektifinden bakıldığında, parlamentonun seçime ilişkin yapılan temyiz başvurularını inceleme yetkisi, Belçika anayasa kimliğinin temel unsuru olmasının yanı sıra ulusal anayasal rejimin önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkmıyor.

Kararın gerekçesinde haklı bir şekilde öne sürüldüğü gibi, parlamento özerkliği ilke olarak parlamento kurulduğunda başlamaktadır (bk. 89-92. paragraflar). Parlamentonun seçime ilişkin temyiz başvurularında hüküm vermesinin güçlendirilmesi, anayasacılığın erken dönemlerinden kalan anayasal bir izdir. Herhangi bir temel aksiyolojik veya siyasi tercihi yansıtmamaktadır. Temel toplumsal meselelerle de ilgisi yoktur. Belirli meselelerin sorgulanamaz olmaları veya hâkimleri “siyasi karmaşalardan” uzak tutma gerekliliği gibi haklı çıkarılabilecek hiçbir özel veya kabul edilmiş hukuki amaca hizmet etmemektedir. Böyle bir sistemin onanabilmesi için ne güçlü aksiyolojik ne de siyasi gerekçeler bulunmaktadır. Bu sistemin terk

¹ “Meclislerin her biri, üyelerinin yeterliliği ve seçimlerinin hukukiliği hususunda belirleyici olmalıdır” (16 Temmuz 1875 Anayasası, 10. madde). Bu, önemi, tüm temsilcilerin yönetime karşı ellerinde bulunan siyasi ve savunma silahlarının ötesinde bir imtiyazdır. ... Bu haktan yararlanılmaması durumunda, her türlü uyuşmazlık mahkemeler nezdinde dile getirilmelidir. Yönetime saygı gösterilmesinden veya çelişkili veya değişen görevlerin ve hatta yasal fakat gereğinden fazla ihtimamlı kararların benimsenmesinden yine de korkulabilir. Anayasa, aşağıda kısaca tartışılacak olan bu sistemin doğurabileceği olumsuzluklara rağmen, her bir temsilciyi bu tarz meselelerde tek ve egemen hâkim yapmaktadır. Bağımsızlıklarına ilişkin endişe, diğer tüm görüşlerin önüne geçmektedir.

edilmesi, hukukun üstünlüğü ve etkili siyasi demokrasi temel ilkelerine daha iyi hizmet edecektir.

5. Kararda ortaya atılan yaklaşımın altında yatan genel varsayım, adil seçime ilişkin makul güvencelerin varlığına odaklanan ve adil seçimlerin esas standartlarını göz önünde bulundurmaktan kaçınan Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesinin “prosedürleştirilmesi”dir. Bu bağlamda, seçim sürecindeki her usulsüzlüğün “başvuranın iddialarının etkili bir şekilde incelenip incelenmediği” meselesine indirgenemeyeceğini belirtmek isterim. Seçime ilişkin temyiz başvuruları yerleşik olabilir, ancak Devletler Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 3. maddesinin gerektirdiği tüm usuli güvencelerle uyumlu hareket etse dahi başarısız olacaklardır. Bu tarz davalarda, adil seçimlerin esas standartları açısından iddia edilen usulsüzlüklerin özüne bakmak gerekli olabilmektedir.

6. Seçim kanununun detaylı hususlarına ilişkin, ilk olarak gerekçenin 71. paragrafta yer alan ifadeyi öne çıkardığını belirtmek isterim:

“Seçim uyumsuzlukları bağlamında Mahkemenin taraflarca iddia edildiği üzere seçim sürecindeki aykırılıkların ilgili iç hukukta ihlal teşkil edip etmediğini tespit etmesi gerekmemektedir (bk. yukarıda anılan, *Namat Aliyev*, § 77).”

Bu tarz bir yaklaşımın savunulabilir olduğuna ikna olmadım. İlk olarak, ulusal seçim kanunu siyasi rekabetin kurallarını belirlemekte ve rakiplerin belirli yasal beklentilerinin temelinde bulunmaktadır. Bazı uygulamalar, sadece iç hukukta yer alan oyunun kurallarını ihlal etmeleri sebebiyle seçim sürecinde ciddi usulsüzlükler haline gelmektedir. Mevcut davada, başvuran tarafından iddia edilen oyların sayımındaki ve koltukların dağılımındaki usulsüzlükler ulusal kanun kurallarının ihlalidir. Başvuran, davalı Devletin oyların sayımı ve adaylar arasında parlamento koltuklarının dağıtımının, Avrupa genel serbest seçim standartlarını bahsedilen şekilde ihlal ettiğini ileri sürmemiştir. İkinci olarak, somut dava, Mahkeme'nin, bir başvuranın en azından iç hukukun ihlal edildiğine dair savunulabilir bir iddiasının olup

olmadığını belirlemesi gerektiğini göstermektedir. Bu sebeple, iç hukuk kurallarını incelemek gereklidir. Üçüncü olarak, yukarıda anıldığı üzere, en azından bazı davalarda serbest seçimin asli standartlarının icrasının iç hukuk kuralları ışığında (bk. örneğin, *Rusya Komünist Partisi ve Diğerleri / Rusya*, no. 29400/05, §§ 123-28, 19 Haziran 2012) incelenmesi gerekli olacaktır (bk. örneğin, *Yumak ve Sadak / Türkiye* [BD], no. 10226/03, §§ 116-48, AİHM 2008; *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos / Yunanistan* [BD], no. 42202/07, §§ 76-81, AİHM 2012; *Oran / Türkiye*, no. 28881/07 ve 37920/07, §§ 55-68, 15 Nisan 2014; ve *Mihaela Mihai Neagu / Romanya* (kk.), no. 66345/09, §§ 34-42, 6 Mart 2014).

7. Kararın 109 ve 114. paragrafları “Karar organının takdir yetkisi” başlığı altına yerleştirilmiştir. Başlığın biçimine rağmen (maddi hukuk meselelerine atıfta bulunan), gerekçenin bu kısmının yalnızca maddi değil aynı zamanda usule ilişkin meseleleri de kapsamakta olduğunu belirtmek isterim. Usule ilişkin meseleler, bir sonraki “Adil, tarafsız ve gerekçeli karar güvenceleri” başlığı altında yer almalıdır.

Gerekçe aşağıdaki ifadeleri içerir:

“112. Bununla birlikte, Valon Parlamentosunun başvuranın şikâyeti gibi şikâyetlere ilişkin karar verirken uygulayabileceği kriterler, uygulanabilir iç hukuk hükümlerinde yeterince açık bir şekilde ortaya konmamıştır (bk. davaya uygulanabileceği ölçüde, yukarıda anılan, *Rıza ve Diğerleri*, § 176). Aynı şekilde, bu hükümler bir şikâyeti onamak üzere verilen kararların etkilerini açıklamamış, bu özel durumda, yeniden sayımın yapılması veya seçimin geçersiz ilan edilmesi gerektiğini de belirtmemiştir.

...

114. ... [V]alon Parlamentosunun takdir yetkisi **iç hukuk hükümlerince** yeterli netlikle sınırlandırılmamıştır.

Bana göre, bu mesele üzerine yeterince düşünülmemiştir. İlk olarak, hukuki kurallar kanun hükümleri ile bir tutulmamalıdır. Burada kısaca, kapsamlı hukuki teorik görüşlere girmeden, özellikle birçok hukuki sistemde, yasal hükümlerde yazılı bir temeli bulunmayan geçerli yasal kuralların

olduğunu kaydetmek yeterlidir. İkinci olarak, gerekçe yalnızca uygulanabilir ilgili hukuk kuralları ile hukuk ilkelerinin bütünlüğünü kurmaya çalışmadan özel iç hukuk hükümlerine odaklanmaktadır. Özellikle, genel orantılılık ilkelerinin uygulanabilir olup olmadığını dikkate almamakta ve parlamentonun takdir yetkisini sınırlandırmamaktadır. Seçime ilişkin meselelerde hüküm veren makamları yönlendiren bazı ilkelerin Mahkeme'nin içtihadında geliştirilmiş olduğu ayrıca kaydedilmelidir (bk. örneğin, *Rıza ve Diğerleri / Bulgaristan*, no. 48555/10 ve 48377/10, §§ 153-79, 13 Ekim 2015; *Davydov ve Diğerleri / Rusya*, no. 75947/11, §§ 335-38, 30 Mayıs 2017; ve *Kovach / Ukrayna*, no. 39424/02, §§ 54-62, AİHM 2008). Bu ilkeler Valon Parlamentosunun yetkilerini sınırlandırmaktadır. Üçüncü olarak, genel hukuk ilkelerinin karar organına yeterli kılavuz sunması durumunda çok kesin yasal kuralları benimsemek gerekli görünmemektedir. Her halükârda, temel kılavuz ilkesi şu şıklıkta olmalıdır: seçime ilişkin temyiz başvurularını incelemeye yetkili olan organın tepkisi, ortaya çıkan usulsüzlüklerin niteliğine uygun olmalı ve özellikle bu usulsüzlüklerin seçimlerin sonucuna etkilerini dikkate almalıdır.

8. Gerekçede aşağıdaki ifade yer almaktadır (bk. kararın 107. paragrafı).

“Mahkeme ayrıca tek başına veya ilke olarak muhalefetin zararına işler görünen özellikle yapısı gereği gelecekte bir noktada muhalefet partilerin güç kazanması ihtimalini etkileyen her türlü tedbiri özel bir dikkatle incelemesi gerektiğini yineler (bk. *Tănase*, yukarıda anılan, § 179). Mevcut davada, yukarıda bahsedilen hususlar hakkında alınan siyasal nitelikli kararlarından doğan riskler (bk. yukarıda 130-106. paragraflar) uygulanabilir oy verme kurallarınca giderilmemiştir. Başvuranın şikayetine ilişkin karar salt çoğunluk tarafından alınmıştır. Bu tarz bir oylama düzenlemesi, önemli ölçüde azınlığın da varlığına rağmen muhtemel çoğunluğun kendi görüşlerini uygulamasını mümkün kılmıştır. Bu sebeple, Venedik Komisyonunun önerilerinin aksine (bk. yukarıda 64. paragraf), söz konusu davada herhangi bir ayarlama olmadan uygulanan salt çoğunluk oylamasına dair kural, 25 Mayıs 2014 tarihindeki seçimlerden önce Valon Parlamentosunda temsil edilmeyen bir siyasi partinin adayı olan başvuruları yanıltıcı bir karardan koruyacak nitelikte değildi.”

Gerekçede ayrıca Venedik Komisyonunun beyanlarına da atıfta bulunulmuştur. Venedik Komisyonu bu konuya ilişkin aşağıdaki görüşü sunmuştur (bk. mevcut davada sunulan üçüncü taraf yorumlarının 32. paragrafı).

“Açıkça, “yargıçların” tarafsız olma gereklilikleri, siyasi temsilciler veya seçim komisyonları gibi yargı makamı olmayan kurumların davaları dahil olmak üzere yalnızca ilk derece ile sınırlı değildir. İlgili organın yapısı ve oylama kuralları, adli yargılamalarda uygulanan nesnel tarafsızlık gerekliliği ile uygun olacak şekilde taraflı kararlar için mümkün olduğunca dar kapsamda olmalıdır [dipnot çıkarılmıştır]. Doğrudan rakipler her davanın dışında bırakılmalıdır. Kararlar için gerekli olan çoğunluk kuralları temsilde adaleti güvence altına almalıdır. Belli ki, tarafsızlığın olmaması riski parlamenten sistemin temelinde yer aldığı bu kurallar dizisi içindedir. Bununla birlikte, bu husus, çoğunlukla temyiz organı olan yanlı seçim komisyonlarından (üyeleri siyasi partiler tarafından atanan) çok da farklı değildir. Bu sebeple, seçim komisyonlarının nitelikli çoğunluk veya oy birliği ile karar almalarının en azından talep edilebilir olduğunu öngören Seçim Konularında İyi Uygulama Kodunda yer alan uyarılara kulak vermek mümkündür.”

Kararın 107. paragrafindan alınan gerekçe, salt çoğunluk kuralını kesin surette eleştirmekte ve bu kuralın Valon Parlamentosunda “ayarlamalar” yani nitelikli çoğunluk ile uygulanmış olması gerektiği önermektedir. Gerekçenin bu kısmı Venedik Komisyonunun önerilerini doğru bir şekilde etkilemiş görünmemektedir. Venedik Komisyonu bir parlamentonun seçime ilişkin temyiz başvurularında nitelikli çoğunluk ile karar vermesini önermemektedir.

Ayrıca yukarıda bahsi geçen 107. paragraf daha temel itirazları tetiklemektedir. Salt çoğunluk kuralını nitelikli çoğunluk kuralı ile değiştirmek, parlamento azınlığının her türlü kararı engellemesine sebep olabilmesi sebebiyle iyi bir çözüm gibi durmamaktadır. Adaletin reddi ve kanuna dayalı bir karar vermek yerine, parlamento içinde siyasi bir düzenlemeyi tartışmaya yönelik güçlü bir teşvik riski bulunmaktadır. Bu sebeple, yukarıdaki paragrafta bahsedilen çözüm işlevsel değildir.

9. Gerekçe, haklı olarak aşağıdaki ifadeyi beyan eder (bk. kararın 98. paragrafı):

“Mahkeme, bu bağlamda, parlamento üyelerinin yapısı gereği “siyasi olarak tarafsız” olamayacağına hükmetmiştir (bk. *Ždanoka*, yukarıda anılan, § 117).”

Ayrıca, aşağıdaki görüşü ifade etmiştir (bk. 137. paragraf):

“Mahkeme, Sözleşme’nin 13. maddesinde atıfta bulunulan ‘makamın’ tam anlamıyla bir yargı makamı olması gerekmediğine karar vermiştir (bk. Kudła, § 157, ve Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu, § 149, yukarıda anılan). Seçim sonuçları ve koltukların dağılımına ilişkin seçim sonrası uyuşmazlıkları ile ilgili bir davada, yetkili makamın yeterli tarafsızlık güvencesi sunması, takdir yetkisinin iç hukuk hükümleri tarafından yeterince net bir şekilde sınırlandırılabilmesi ve adil, tarafsız ve yeterince gerekçelendirilmiş karar güvenceleri sunacak bir usul için gerekli ve yeterlidir (bk. yukarıda 70. paragraf).”

Tek olası çözüm, seçime ilişkin bir temyiz başvurusunun en azından bağımsız ve parlamenter bir organ tarafından son derecede incelenmesidir. Yalnızca böyle bir organ yeterince tarafsızlık güvencesi sunabilir. Parlamento üyelerinden oluşan bir organ muhakkak gerekçede vurgulanan temel kusurlara sahip olacaktır.

10. Karar, parlamento seçimlerinde gerçekleşen usulsüzlüklere ilişkin temyiz başvurularının parlamento tarafından incelenen Avrupa Konseyine üye bazı Devletlerin yasal geleneklerini karşılamak için takdire şayan bir çaba içindedir. Bununla birlikte, Avrupa anayasal mirasına yerleşik bir yaklaşımın sunamaması ve ayrıca parlamentonun seçime ilişkin temyiz başvurularını ilk aşamada incelemek için güçlendirilmesinin gerekçede sunulan standartlar ile bağdaştırılamayacağı şeklindeki -tek olası- sonucu açıkça çizmemesi sebebiyle eleştirilebilir.